
Авторський колектив:

Ігор Бураковський, Вероніка Мовчан, Костянтин Кравчук, Оксана Кузяків, Ірина Федець, Ірина Коссе, Олександра Бетлій, Віталій Кравчук, Катерина Шинкарук, Яна Дворак, Катерина Куценко

Цей звіт підготовлений в рамках проекту «Торговельна політика і практика в Україні».

Проект реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій у співпраці з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Національною радою торгівлі Швеції за фінансової підтримки Уряду Швеції.

Оцінки та висновки у цьому звіті належать авторам та не обов'язково відображають позицію Уряду Швеції чи позицію Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

ЗМІСТ	1. Вступ	6
	2. Вплив вступу до СОТ на економіку: погляд бізнесу	8
	Головні результати	8
	Очікування та оцінки експортерів	10
	Очікування та оцінки імпортерів	24
	Висновки	34
	3. Вплив вступу до СОТ на економіку: оцінка впливу на ефективність виробництва	36
	Зв'язок між тарифами та продуктивністю	36
	Методологія дослідження	38
	Результати дослідження	39
	Висновки	46
	4. Членство України в СОТ: інституційні ефекти	48
	Глибока та всеосяжна ЗВТ між Україною та ЄС	48
	Вирішення торговельних суперечок	64
	Прозорість торговельної політики	70
	Дохійський раунд: значення для України	77
	5. Висновки	85

Рисунок 1. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств переробної промисловості
Рисунок 2. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність малих підприємств
Рисунок 3. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність середніх підприємств
Рисунок 4. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність великих підприємств
Рисунок 5. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств важкої промисловості
Рисунок 6. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств машинобудування
Рисунок 7. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств легкої промисловості
Рисунок 8. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств харчової промисловості
Рисунок 9. Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств інших галузей переробної промисловості
Рисунок 10. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність підприємств переробної промисловості
Рисунок 11. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність малих підприємств
Рисунок 12. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність середніх підприємств
Рисунок 13. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність великих підприємств
Рисунок 14. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність підприємств важкої промисловості
Рисунок 15. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність підприємств машинобудування
Рисунок 16. Вплив вступу України до СОТ на імпортну діяльність підприємств легкої промисловості

Рисунок 17. Вплив вступу України до СОТ на імпорتنу діяльність підприємств харчової промисловості

Рисунок 18. Вплив вступу України до СОТ на імпорتنу діяльність підприємств інших галузей обробної промисловості

Рисунок 19. Вплив зниження імпорتنих та експортних тарифів на середню продуктивність

Рисунок 20. Середній імпорتنий тариф та продуктивність у переробній промисловості України у 2001-2009 роках

Рисунок 21. Розподіл підприємств переробної промисловості України за продуктивністю праці у 2001-2009 роках

Рисунок 22. Розподіл підприємств переробної промисловості України за багатофакторною продуктивністю у 2001-2009 роках

Рисунок 23. Процес підготовки нотифікацій

Рисунок 24. Кількість поданих до СОТ нотифікацій та відповідей на запити СОТ у 2008-2012 роках

Рисунок 25. Кількість нотифікацій від СОТ, оброблених в Україні у 2008-2012 роках

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 1. Ефект зниження тарифів на скорочення дисперсії продуктивності у переробній промисловості України у 2001-2009 роках, по групах галузей

Таблиця 2. Ефект зниження імпортного тарифу на 1% на розподіл продуктивності у переробній промисловості України у 2001-2009 роках

Таблиця 3. Макроекономічні наслідки різних сценаріїв регіональної інтеграції, % кумулятивної зміни

Таблиця 4. Основні види продукції, які були предметом нотифікацій від України з моменту її вступу в СОТ

АБРЕВІАТУРА	ЗНАЧЕННЯ	ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР
АСАА	Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (The Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products)	
НАМА	Доступ до ринку несільськогосподарських товарів (non-agricultural market access)	
РАМ	Група країн, що недавно вступили у СОТ та об'єдналися для участі у Дохійському раунді переговорів (Recently acceded members)	
ВВП	Валовий внутрішній продукт	
ГАТТ	Генеральна угода з тарифів і торгівлі	
ГАТТ-1994	Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 р.	
ГМО	Генетично модифіковані організми	
ЄС	Європейський Союз	
ЗВТ	Зона вільної торгівлі	
ІЕД	Інститут економічних досліджень та політичних консультацій	
КВЕД	Класифікація видів економічної діяльності	
КРТУ	Комітет з регіональних торговельних угод (СОТ)	
КСБ	Комп'ютерні системи бронювання	
МС РБК	Митний Союз Росії, Білорусі та Казахстану	
ОВС	Орган з врегулювання суперечок (СОТ)	
ПВЗВТ	Глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі	
СОТ	Світова організація торгівлі	
СФЗ	Санітарні та фітосанітарні заходи	
СФС	Санітарний та фітосанітарний	
США	Сполучені Штати Америки	
ТБТ	Технічні бар'єри в торгівлі	
ТРИПС	Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights)	
УА	Угода про асоціацію	

1. ВСТУП

Мета цього дослідження — проаналізувати наслідки вступу України до СОТ для національної економіки, насамперед, вплив на виробників. Такий аналіз є важливим для розробки торговельної політики країни як на короткострокову, так і на довгострокову перспективу.

Завдання цього дослідження не є тривіальним, оскільки вступ країни до СОТ був, з одного боку, не моментальною подією, а з іншого — набуття членства відбулось, коли світ вже входив у фінансово-економічну кризу.

Україна набула членства в СОТ у травні 2008 року після майже чотирнадцяти років переговорного процесу. Протягом цих років була реалізована більша частина зобов'язань країни, які стосуються лібералізації ввізних мит, гармонізації національного законодавства з правилами та вимогами СОТ. Відповідно, для визначення впливу членства в СОТ на економіку необхідно проводити не аналіз в рамках до і після травня 2008 року, а аналізувати вплив лібералізації торговельного режиму протягом років до формального членства.

Набуття Україною членства в СОТ майже співпало з початком світової фінансово-економічної кризи, яка супроводжувалась різким падінням обсягів зовнішньої торгівлі, девальвацією національної валюти, банківською кризою тощо. Криза зумовила серйозні інституційні та структурні зміни в країні, які значно ускладнюють оцінку впливу на розвиток економіки власне вступу країни до СОТ.

Для проведення аналізу в цій роботі було використано як кількісні, так і якісні методи. Для аналізу впливу вступу до СОТ на національних промислових виробників використано модель аналізу загальної продуктивності. Це регресійна модель, яка найкраще підхо-

дить для аналізу ex-post ефектів. Також саме ця методика дозволяє оцінити вплив лібералізації торгівлі на виробництво, на відміну від, наприклад, гравітаційної моделі, яка показує вплив змін торговельного режиму на торговельні потоки.

Для аналізу очікуваних змін в економіці внаслідок утворення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС, яке стало можливим після вступу України до СОТ, використано прикладну модель загальної рівноваги, яка є найпоширенішим інструментом аналізу змін торговельної політики ex-ante.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій також провів опитування менеджерів промислових підприємств, щоб визначити, як вони оцінюють наслідки вступу України до СОТ.

Крім цього, у дослідженні проаналізовані окремі інституційні наслідки приєднання країни до СОТ, зокрема питання дотримання принципу прозорості, використання механізму вирішення торговельних суперечок, можливості участі у Дохійському раунді тощо.

2. ВПЛИВ ВСТУПУ ДО СОТ НА ЕКОНОМІКУ: ПОГЛЯД БІЗНЕСУ

Опитування керівників підприємств є важливим джерелом інформації про вплив змін в економічній політиці держави на діяльність бізнесу, враховуючи, що доступність та якість статистичних даних в Україні, як і в інших країнах, що розвиваються, часто є недостатньою.

Протягом 2004-2013 років Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) провів низку опитувань керівників підприємств переробної промисловості, предметом яких було вивчення думок щодо наслідків вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ). У 2004-2007 роках, до вступу країни до СОТ, досліджувались очікування керівників щодо впливу цієї події на експортну та імпорتنу діяльність їх підприємств. Після набуття Україною членства в організації, у 2008, 2012 та 2013 роках, менеджери повідомляли про свою оцінку наявного ефекту від вступу¹.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що вплив вступу України до СОТ на зовнішньоекономічну діяльність підприємств був значною мірою позитивним. Надійність цього висновку є високою, оскільки опитування проводилися з використанням досить великої вибірки та протягом тривалого періоду часу.

Головні результати

Вступ України до Світової організації торгівлі мав позитивний вплив на експортну та імпорتنу діяльність підприємств — таку думку мали близько половини керівників до того, як Україна стала членом організації. Частка менеджерів, які очікували на негативний ефект, була відносно невеликою та не перевищувала однієї п'ятої. Приблизно один з трьох опитаних гадав, що вступ не матиме впливу.

¹ Для опитування щодо впливу вступу до СОТ була використана панельна вибірка керівників підприємств, що застосовується для проведення кварталних опитувань, метою яких є моніторинг оцінок та очікувань керівників щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств. Див. http://www.ier.com.ua/ua/proekt_dilova_dumka

Одразу після того, як Україна стала членом СОТ, оцінки керівників виявилися значно більш нейтральними. У кінці 2008 року, через п'ять місяців після вступу², переважна більшість опитаних не бачила ніякого впливу цієї події як на експорт, так і на імпорт. Частки менеджерів, які повідомили про позитивний чи негативний ефект, були істотно меншими, ніж частки тих, хто мав відповідно позитивні чи негативні очікуваннями у попередні роки.

Пізніше оцінки впливу вступу України до СОТ стали більш схвальними.

Більш детальний аналіз результатів опитувань свідчить, що до вступу до СОТ керівники були налаштовані більш оптимістично щодо перспектив експорту, ніж імпорту. Але після вступу оцінки впливу були майже ідентичними. Деякі тенденції в оцінках були однаковими як у період до приєднання до СОТ, так і після нього, а також були спільними для експорту та імпорту. Зокрема, керівники великих компаній були схильні оцінювати вступ до СОТ більш позитивно, ніж представники середніх та малих підприємств. На галузевому рівні найбільш стійку позитивну оцінку впливу давали менеджери підприємств харчової промисловості. Найрідше позитивні очікування та оцінки висловлювали представники підприємств «інших галузей» (тобто, підприємств, які не входять до важкої, легкої, харчової промисловості, а також до машинобудування)³. Після приєднання України до СОТ відсоток позитивних думок про вплив вступу до організації знизився найбільше у машинобудуванні.

Перед тим, як Україна набула членства у СОТ, очікування підприємств мінялися протягом часу по-

² Україна вступила до СОТ у травні 2008 року, опитування проводилося в листопаді-грудні 2008 року.

³ До підприємств інших галузей входили переважно підприємства промисловості будівельних матеріалів, деревообробної промисловості та поліграфічні підприємства.

різному у різних галузях. Але після вступу до організації майже у всіх галузях оцінки варіювалися однаково — відповідно до взірця, який був описаний вище. Тобто, в перші місяці після приєднання України до СОТ більшість підприємств у кожній галузі не бачила ніякого впливу, але потім їх думка стала більш схвальною (єдиним винятком була харчова промисловість, в якій позитивні оцінки переважали завжди). Після вступу до СОТ коливання в оцінці впливу у різні роки стали більш значними, ймовірно, через те, що відповіді опитаних ґрунтувалися не на умовиводах щодо майбутнього, а на отриманому досвіді. Детальний огляд результатів опитувань наведений нижче.

Очікування та оцінки експортерів

Перед тим, як Україна вступила до СОТ, трохи більше половини керівників вважали, що ця подія матиме позитивний вплив на експортну діяльність їх компаній. У 2004-2007 роках частка таких респондентів складала від 50% до 56,1% (найбільшою вона була у 2006 році). Частки менеджерів з нейтральними та негативними сподіваннями були також відносно по-

Рисунок 1.
Вплив вступу України до СОТ на експортну діяльність підприємств переробної промисловості

стійними в ті роки — 29,6-33% та 14,3-17,2% відповідно. Відсоток песимістично налаштованих керівників був найвищим у 2007 році, найближче до дати вступу України до СОТ.

Через п'ять місяців після того, як Україна завершила процес приєднання до організації, переважна більшість менеджерів (70,3%) повідомила про відсутність впливу на експорт. Частка менеджерів, які оцінили вплив як позитивний, була суттєво меншою (21,8%), ніж відсоток опитаних з оптимістичними очікуваннями у попередні роки. Такою ж була й тенденція щодо негативних думок. Частка менеджерів, які назвали вплив негативним, становила всього 7,9% у 2008 році.

Пізніше погляди керівників щодо впливу членства України в СОТ стали більш позитивними. Відсоток опитаних, які повідомили про сприятливий ефект, збільшився до 58,3% в 2012 році, але впав до 31,3% наступного року. У 2013 році думки більшості керівників (59,4%) знову стали нейтральними. Частка респондентів, які назвали вплив негативним, залишалася невеликою у ці роки — 5% та 9,4% відповідно.

Очікування та оцінки стосовно експорту були трохи менш мінливими, ніж щодо імпорту.

Більш пильний погляд на результати опитувань свідчить, що думки стосовно впливу вступу України до СОТ на експортну діяльність були різними у представників компаній різного розміру. По-перше, керівники великих та середніх підприємств в середньому оцінювали вплив більш позитивно, ніж менеджери малих підприємств. По-друге, чим більшою була компанія, тим більш сталими були погляди її представника. Тобто, погляди менеджерів малих підпри-

Аналіз за розміром підприємств

ємств були більш мінливими, ніж погляди їх колег із середніх компаній. А керівники великих компаній мали в середньому найбільш стабільні оцінки.

Малі експортери

Думки керівників невеликих компаній були дуже мінливими. У 2004 році більша частина менеджерів (52,6%) вважали, що членство України в СОТ не матиме впливу на експортну діяльність їх компаній. Наступного року найбільшою стала частка респондентів (41,7%), які мали негативні очікування. Це був єдиний випадок серед всіх категорій підприємств у період до вступу до СОТ, коли песимістичні сподівання домінували. Пізніше очікування покращилися: у 2006 році основна частина керівників (64,3%) висловила нейтральні сподівання, а у 2007 році переважна більшість респондентів (77,8%) вважала, що вплив буде позитивним. У 2006 та 2007 році жоден з опитаних не мав негативних очікувань.

Після вступу України до СОТ оцінки керівників невеликих компаній змінювалися відповідно загальної тенденції. У 2008 році переважна більшість опитаних (66,7%) повідомили про відсутність впливу на експорт. У 2012 році, коли Україна вже була членом організації протягом чотирьох років, думки респондентів виявилися більш прихильними 65% керівників оцінили вплив як позитивний. Але наступного року менеджери малих підприємств знову повернулися до нейтральних оцінок. У 2013 році частка опитаних з позитивними оцінками впала до дуже низького рівня — 5,7%, а відсоток респондентів, які повідомили про відсутність впливу, збільшився майже в три рази — до 68,6%. Частка менеджерів, які заявили, що вплив був негативним, зросла до 25,7% (у 2008 та 2012 вона становила 13,3% та 10% відповідно).

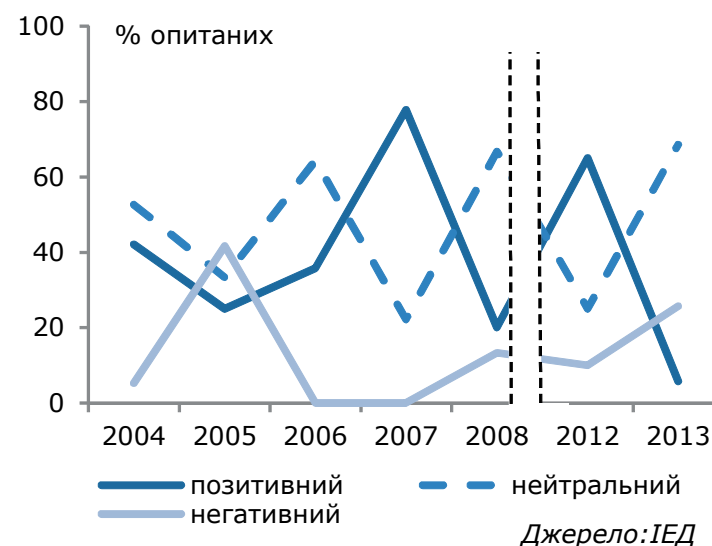

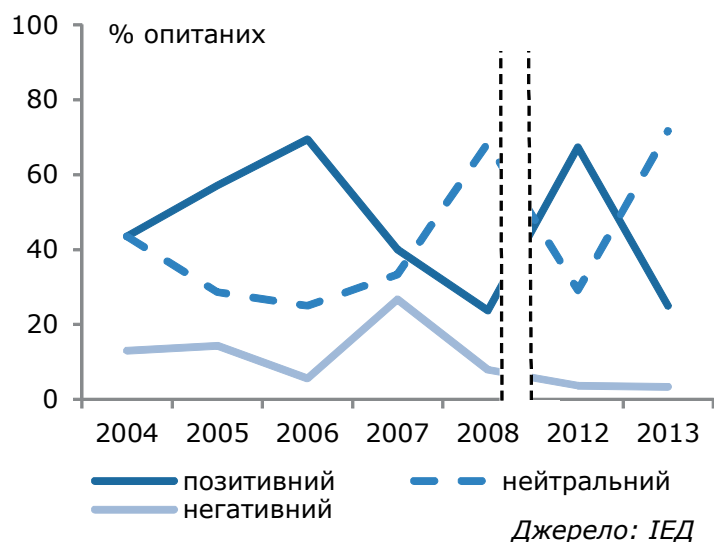
Рисунок 2.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
малих
підприємств

Середні експортери

Менеджери середніх за розміром компаній мали загалом більш позитивне ставлення до вступу України до СОТ, ніж їх колеги з невеликих підприємств. У 2004 році думки були поділені порівну: 43,5 % респондентів вважали, що наслідки приєднання до СОТ будуть сприятливими, стільки ж опитаних мали нейтральні сподівання. У наступні два роки частка менеджерів з позитивними очікуваннями значно збільшилася (до 57,1% у 2005 та 69,4% у 2006 році). Але у 2007 році, перед набуттям Україною членства в СОТ, респонденти стали менше оптимістичними: відсоток менеджерів, які мали позитивні сподівання, знизився до 40%. У 2004-2007 роках частка тих, хто мав негативні очікування, не перевищувала 26,7% (такий рівень був досягнутий у 2007 році).

Після того, як Україна приєдналася до СОТ, оцінки керівників середніх компаній відповідали загальній тенденції. У 2008 році більшість опитаних менеджерів (68,4%) повідомили про відсутність впливу. Чотири роки потому більше двох третин рес-

Рисунок 3.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність середніх
підприємств

понад половину (67,3%) оцінили ефект як сприятливий. Але у 2013 році частка опитаних з позитивними оцінками впала до 25%, тоді як переважна більшість (71,7%) не бачила ніякого впливу. При цьому відсоток менеджерів, які назвали наслідки приєднання України до організації негативними, залишився незначним — на рівні 3,3% (у 2008 та 2012 він становив 7,9% та 3,6% відповідно).

Великі експортери

До набуття Україною членства у СОТ керівники великих компаній мали переважно позитивні очікування щодо впливу цієї події на експортну діяльність. Але відсоток менеджерів з оптимістичними сподіваннями поступово знижувався — з 58,5% у 2004 році до 50% у 2007 році. У цей період частка менеджерів, які очікували на негативний ефект, була відносно великою — від 10,7% (у 2005 році) до 25% (у 2006 році).

У 2008 році переважна більшість керівників (72,9%) заявила, що вплив був нейтральним. Частки менеджерів, які повідомили про позитивний та не-

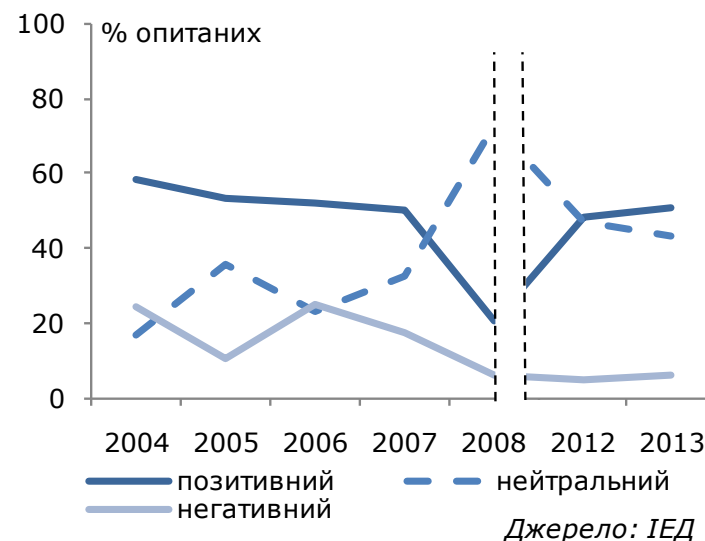

Рисунок 4.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність великих
підприємств

гативний ефект (20,8% та 6,3% відповідно) були значно меншими, ніж частки опитаних з позитивними та негативними очікуваннями, відповідно, у попередні роки. Пізніше оцінки покращилися: відсоток керівників, які відрепортували про позитивний ефект, збільшився до 48,4% у 2012 році та 50,8% у 2013 році. В ці роки частка респондентів, які оцінювали наслідки вступу до СОТ як негативні, була невеликою — 4,7% та 6,2% відповідно.

До набуття Україною членства у СОТ очікування щодо впливу цієї події на експортну діяльність були різними у різних галузях. Але після приєднання оцінки виявилися однаковими майже у всіх галузях: у 2008 році більшість менеджерів повідомили про відсутність впливу, в 2012 році основна частина назвала наслідки вступу сприятливими, а у 2013 році оцінки знову стали нейтральними. Єдиним винятком була харчова промисловість.

Керівники підприємств харчової промисловості мали в середньому найбільш прихильне ставлення до

Аналіз за галузями

вступу України до СОТ як до, так і після цієї події. Менеджери підприємств «інших» галузей найрідше висловлювали позитивні очікування та оцінки. Після вступу відсоток позитивно налаштованих менеджерів скоротився найбільше у машинобудуванні та у легкій промисловості.

Важка промисловість

У 2004-2007 роках очікування керівників підприємств важкої промисловості щодо впливу вступу України до СОТ на експортну діяльність коливалися між позитивними та нейтральними. У 2004 та 2006 роках переважна більшість опитаних передбачала, що вплив буде позитивним (78,6% та 66,7% відповідно). У 2005 році основна частина респондентів (57,1%) не очікувала ні позитивного, ні негативного ефекту. У 2007 році частки позитивних та нейтральних думок були однаковими (44,4% кожна). Відсоток менеджерів, які мали негативні очікування, не перевищував у ці роки 16,7% (такий рівень спостерігався у 2006 році).

Рисунок 5.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
підприємств
важкої
промисловості

Джерело: ІЕД

У 2008 році, після приєднання України до СОТ, переважна більшість керівників (75%) відрепортувала про відсутність впливу. Через чотири роки, у 2012 році більше двох третин респондентів (71,4%) назвали ефект від вступу сприятливим. Але у 2013 році частка менеджерів з позитивними оцінками скоротилася до 36,7%. У цей рік найбільшим був відсоток керівників, які повідомили про відсутність впливу (46,7%). У 2008 та 2012 роках жоден з респондентів не вказав, що наслідки вступу були негативними, а у 2013 році таку точку зору підтримали 16,7% менеджерів.

Машинобудування

Очікування керівників підприємств машинобудівної галузі були менш мінливими, ніж їх колег з важкої промисловості. У 2004-2006 роках відсоток менеджерів підприємств машинобудування, які мали оптимістичні сподівання, поступово збільшувався — з 43,9 % до 66,7%. Наступного року цей відсоток зменшився до 42,9%, натомість зросла частка опитаних, які не очікували на жодний вплив (до 38,1%). У 2004-2007 роках відсоток респондентів, які мали негативні сподівання, не перевищував 22,2% (найбільшим він був у 2006 році).

У 2008 році, коли Україна отримала членство у СОТ, тільки 10% керівників сказали, що ефект від вступу був сприятливим. В той же час переважна більшість опитаних (82,5%) повідомила про відсутність впливу. У 2012 та 2013 роках частка менеджерів, які оцінили вплив як позитивний, збільшилася (до 45,1% та 32,7% відповідно), а відсоток опитаних, які мали нейтральні оцінки, скоротився (до 49% та 59,6%, відповідно). У ці роки частка менеджерів з негативними оцінками була найвищою у 2013 році (7,7%).

Рисунок 6.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
підприємств
машино-
будування

Легка промисловість

Керівники підприємств легкої промисловості в середньому були налаштовані більш оптимістично щодо набуття Україною членства у СОТ, ніж менеджери підприємств важкої промисловості та машинобудування. У 2004-2007 роках більше половини опитаних мали позитивні сподівання щодо впливу вступу на експортну діяльність (від 52,9% у 2005 році до 62,5% у 2007 році). Частка тих, хто мав негативні очікування, не перевищувала 26,7% (такий рівень був досягнутий у 2004 році).

Але в 2008 році, через п'ять місяців після вступу України до організації, частка менеджерів, які повідомили про сприятливий ефект, була значно меншою (28,6%), ніж відсоток тих, хто мав оптимістичні очікування у попередній рік. Більшість керівників (61,9%) заявила, що їх підприємства не відчували ніякого впливу членства в СОТ. Частка менеджерів, які повідомили про негативні наслідки вступу, склала 9,5% — менше, ніж частка опитаних з негативними очікуваннями у попередні роки.

Рисунок 7.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
підприємств
легкої
промисловості

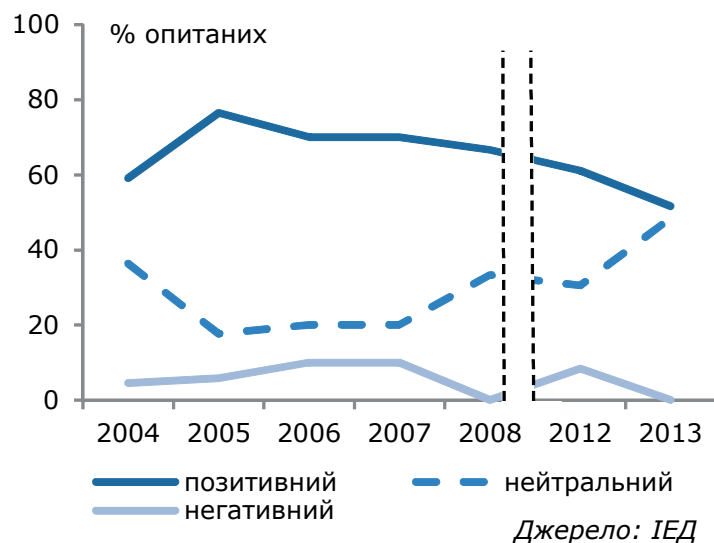
У 2012 році оцінки стали більш позитивними. 63,6% менеджерів підприємств легкої промисловості назвали наслідки членства в СОТ позитивними, а решта оцінили їх як нейтральні. Проте у 2013 році відсоток керівників з позитивними оцінками впав до 14,3%, а частка опитаних, які не побачили ніякого впливу, зросла до 78,6%.

Харчова промисловість

Менеджери підприємств харчової промисловості в середньому були налаштовані найбільш оптимістично серед усіх галузей. У 2004-2007 роках відсоток керівників, які мали позитивні сподівання щодо впливу вступу України до СОТ на експортну діяльність, склав від 59,1% до 76,5% (найвищим він був у 2005 році). Частка песимістично налаштованих менеджерів була невеликою — не більше 10% (у 2006 та у 2007 роках).

У 2008 році, коли Україна вже була членом СОТ, про сприятливий вплив вступу відзвітували майже стільки ж менеджерів, скільки мали позитивні очікування у попередній рік (66,7% та 70% відповідно). Жоден з опитаних керівників не вказав, що ефект був негативним.

Рисунок 8.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
підприємств
харчової
промисловості

У 2012 та 2013 роках частка керівників, які оцінили вплив вступу як позитивний, скоротилася, але залишилася великою (61,1% та 51,6% відповідно). У 2012 році відсоток менеджерів, які назвали наслідки вступу негативними, був незначним — 8,3%. А у 2013 році жоден з респондентів не повідомив, що ефект був несприятливим.

Інші галузі

Керівники підприємств решти галузей мали в середньому найменше позитивних сподівань щодо впливу вступу України до СОТ на експортну діяльність своїх підприємств. Їх очікування варіювалися між нейтральними та позитивними. У 2004 та 2005 роках найбільша частка менеджерів вважала, що вплив вступу України до СОТ буде нейтральним (42,3 % та 55,6% відповідно). У 2006 та 2007 роках основна частина опитаних мали оптимістичні сподівання (75% та 55,6% відповідно). Перед вступом України до СОТ частка песимістично налаштованих менеджерів не перевищувала 33,3% (такий рівень був досягнутий у 2005 році).

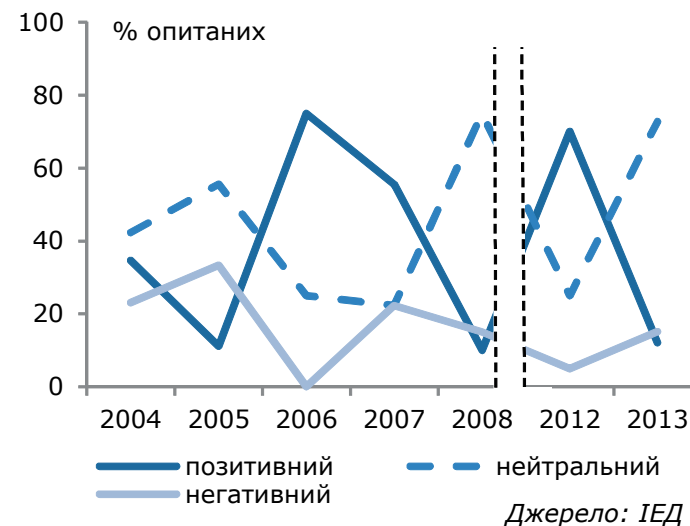

Рисунок 9.
Вплив вступу
України до СОТ
на експортну
діяльність
підприємств
інших галузей
переробної
промисловості

Водночас, у 2008 році лише 10% керівників повідомили, що ефект вступу України до СОТ був сприятливим. Більшість керівників (75%) не відчували ніякого ефекту, а 15% зазначили, що вплив був негативним.

У 2012 році відсоток опитаних, які мали позитивні оцінки, був набагато більшим (70%), а частки респондентів з нейтральними та негативними оцінками різко скоротилися (до 25% та 5% відповідно). Але в 2013 році розподіл думок став подібним до розподілу 2008 року. Частка керівників, які оцінили наслідки вступу як позитивні, впала до 12,1%. А переважна більшість менеджерів (72,7%) не відчували ніякого впливу.

Керівники підприємств були дещо менш оптимістичними стосовно перспектив імпоротної діяльності після вступу до СОТ, ніж щодо перспектив експорту. У 2004 році тільки відносна більшість опитаних (47%) сподівалася, що вплив на імпорتنу діяльність буде сприятливим. Наступного року очікування покращилися: частка оптимістично налаштованих менеджерів зросла до 58,5%. Але потім вона знову

Очікування та оцінки імпортерів

Рисунок 10.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
підприємств
переробної
промисловості

знизилася (до 51,1% у 2006 та 49,1% у 2007 році). У 2004–2007 роках відсоток опитаних, які очікували на негативний вплив, був відносно невеликим — від 12,7% до 16%.

У 2008 році, після приєднання України до СОТ, більше двох третин респондентів (67,5%) повідомили, що вступ не вплинув на імпорتنу діяльність їх компаній. Тільки 24,1% опитаних назвали вплив сприятливим. Через чотири роки оцінки значно поліпшилися. У 2012 році 58,8% керівників вважали, що вплив вступу до СОТ був позитивним. Але у 2013 році знову спостерігалось домінування нейтральних оцінок. Частка менеджерів, які назвали наслідки вступу сприятливими, зменшилася до 27,5%, а відсоток тих, хто вказав на відсутність впливу, збільшився до 61,7%. У ці роки частка керівників, які оцінювали наслідки як негативні, була меншою, ніж частка песимістично налаштованих керівників до вступу, не перевищуючи 10,7% (такий рівень був у 2013 році).

Керівники підприємств різного розміру мали різні погляди на наслідки вступу України до СОТ для імпоротної діяльності. Розбіжності мали такий же характер, як і відмінності у думках щодо впливу на експортну діяльність, але були більш виразними. Чим більшим було підприємство, тим більшою була ймовірність того, думки її менеджера стосовно впливу вступу до СОТ будуть позитивними. Зокрема, керівники великих компаній в середньому оцінювали вплив більш позитивно, ніж їх колеги з компаній середнього розміру. У свою чергу, менеджери середніх компаній частіше називали вплив сприятливим, ніж менеджери малих підприємств. Думки керівників великих компаній були також більш сталими, ніж думки менеджерів середніх та малих підприємств.

Малі імпортери

Очікування керівників невеликих підприємств щодо впливу вступу України до СОТ на імпорتنу діяльність коливалися між нейтральними та позитивними. У 2004 році більшість респондентів (57,9%) сподівалися, що вплив буде нейтральним. Наступного року частка менеджерів, які мали нейтральні очікування, суттєво знизилася (до 25%), тоді як відносна більшість (41,7%) була налаштована оптимістично. У 2006 та 2007 роках думки значної частини керівників мінялися ще два рази. У 2006 році 50% опитаних не передбачали ніякого впливу. А у 2007 році, перед набуттям Україною членства у СОТ, переважна більшість респондентів (85,7%) очікували на позитивний вплив. У 2004–2007 роках частка менеджерів, які мали песимістичні настрої, не перевищувала 33,3% (у 2005 році).

У 2008 році, після вступу України до СОТ, відсоток керівників, які назвали наслідки вступу позитивними, був суттєво меншим (15,4%), ніж відсоток менеджерів, які мали оптимістичні сподівання. Натомість основна

Аналіз за галузями розміром підприємств

Рисунок 11.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність малих
підприємств

частина керівників (69,2%) повідомила, що вступ не вплинув на імпорتنу діяльність їх підприємств.

У 2012 році, через чотири роки після приєднання України до організації, оцінки були значно кращими: 63,2% опитаних характеризували вплив вступу як сприятливий, а 26,3% — як нейтральний. Проте наступного року кількість керівників з позитивними оцінками різко впала — до 6,1%. Переважна більшість (69,4%) повернулася до нейтральних оцінок. Після вступу частка менеджерів, які називали вплив несприятливим, не перевищувала 24,2% (у 2013 році).

Середні імпортери

Керівники середніх за розміром підприємств мали більш оптимістичні погляди на наслідки вступу України до СОТ, ніж їх колеги з невеликих підприємств. До вступу принаймні відносна більшість опитаних мала позитивні сподівання. У 2004-2006 роках частка керівників, які очікували на сприятливий вплив, зростає з 48,8% до 57,1%. Наступного року вона знизилася до 42,9% за рахунок зростання відсотку нейтрально налаштованих менеджерів (до 35,7%).

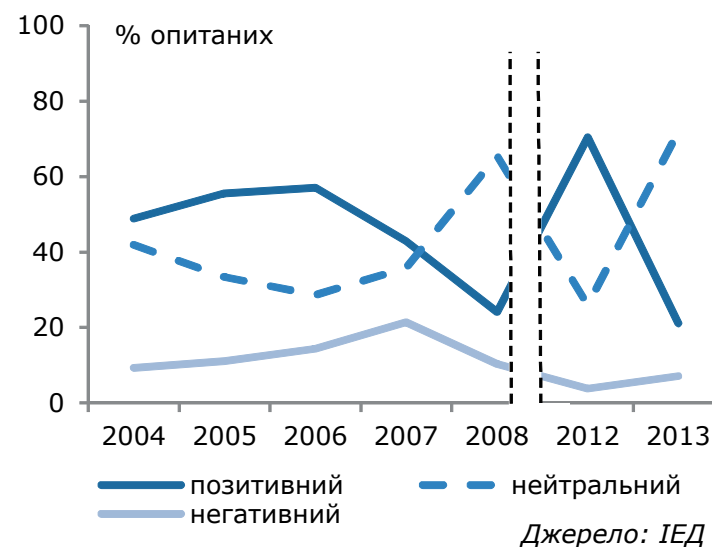

Рисунок 12.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
середніх
підприємств

У 2004-2007 роках частка опитаних, які мали негативні очікування, не перевищувала 21,4% (у 2007 році).

У 2008 році, коли Україна стала членом СОТ, відсоток керівників, які охарактеризували ефект від вступу як сприятливий, був значно меншим (24,1%), ніж частка оптимістично налаштованих менеджерів у попередній рік. Про відсутність ефекту повідомили 65,5% опитаних, про несприятливий вплив — 10,3%.

У 2012 році відсоток керівників з позитивними оцінками суттєво зріс (до 70,4%), в той час як частки респондентів, які вказали, що вплив був нейтральним або негативним, скоротилися (до 25,9% та 3,7% відповідно). Але у 2013 році думки знову змінилися. Відсоток опитаних, які назвали вплив сприятливим, зменшився до 21,1%, а частка тих, хто не побачив ніякого впливу, збільшилася до 71,9%. Незначно збільшився також відсоток респондентів, які характеризували вплив як несприятливий (до 7%).

Великі імпортери

Менеджери великих підприємств були в середньому найбільш оптимістичними щодо вступу до СОТ. У 2004, 2005 та 2006 роках відсоток менеджерів, які сподівалися на сприятливий вплив вступу на імпорту діяльність їх підприємств, був найбільшим (49,1%, 63,6% та 51,1% відповідно). Перед вступом оптимізм дещо зменшився: у 2007 році частки опитаних, які мали позитивні та нейтральні очікування, були однаковими (по 44,1% кожна). У 2004-2007 роках відсоток тих, хто мав негативні очікування, становив не більше 20% (у 2004 році).

Розподіл думок у 2008 році, після набуття Україною членства у СОТ, був подібним до розподілу думок менеджерів малих та середніх підприємств. Відсоток керівників великих підприємств, які назвали наслідки вступу позитивними, був суттєво меншим (26,8%), ніж відсоток менеджерів, які мали оптимістичні сподівання у попередні роки. Хоча він був дещо більшим, ніж відповідний відсоток у категоріях малих та середніх підприємств. У 2008 році

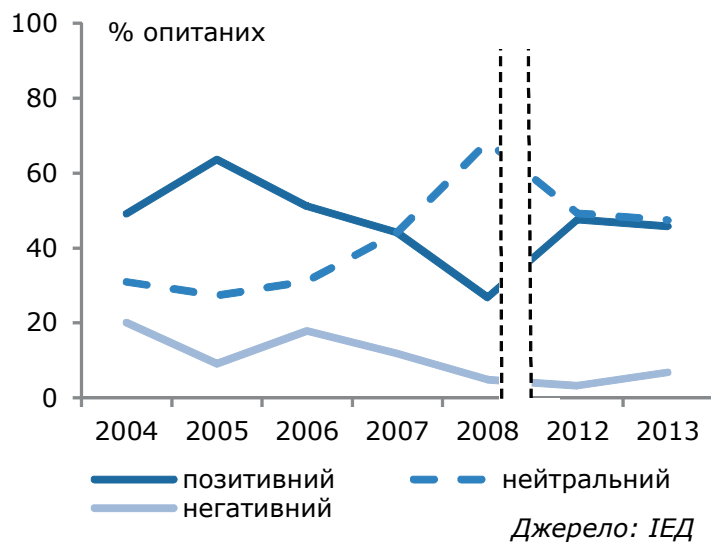

Рисунок 13.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорту
діяльність
великих
підприємств

68,3% керівників великих підприємств повідомили, що ефект від вступу був відсутній.

У 2012 та 2013 роках частка менеджерів, які охарактеризували вплив як позитивний, суттєво збільшилася (до 47,6% та 45,8% відповідно), а частка тих, хто заявляв про відсутність впливу, скоротилася (до 49,2% та 47,5% відповідно). Після вступу частка менеджерів з негативними оцінками була найбільшою у 2013 році (6,8%).

Основні тенденції у оцінці впливу вступу до СОТ на імпорту діяльність були схожими на тенденції, які стосувалися експортної діяльності. Перед приєднанням України до організації думки у різних галузях були різними, але пізніше вони стали змінюватися у часі за однаковим взірцем майже у всіх галузях (крім харчової промисловості): у 2008 році основна частина опитаних не побачили ефекту від вступу, у 2012 році більшість керівників вважала, що наслідки вступу були позитивними, а у 2013 році менеджери повернулися, в основному, до нейтральних оцінок.

До вступу найбільш оптимістичними були керівники підприємств важкої та харчової промисловості. Але після вступу переважно позитивні оцінки висловлювали тільки представники харчової промисловості. Після набуття Україною членства у СОТ частка менеджерів з позитивними думками зменшилася найбільше у важкій промисловості та машинобудуванні. Менеджери підприємств «інших» галузей були в середньому найменш оптимістичними щодо наслідків вступу до СОТ для імпорту.

Аналіз за галузями

Важка промисловість

До приєднання України до СОТ керівники підприємств важкої промисловості мали переважно оптимістичні сподівання стосовно впливу вступу на імпорту діяльність своїх підприємств. Хоча частка керівників, які очікували на позитивні наслідки вступу, поступово скорочувалася — з 71,4% у 2004 році до 50% у 2007 році. У цей період відсоток менеджерів, які чекали на негативний вплив, був невеликим — до 16,7% (такий рівень спостерігався у 2006 році).

У 2008 році, коли Україна стала членом СОТ, відсоток керівників, які характеризували ефект від вступу як позитивний, був значно меншим (25%), ніж частка менеджерів з оптимістичними сподіваннями у попередні роки. Три чверті опитаних заявили, що вступ не вплинув на імпорту діяльність.

У 2012 році оцінки стали значно більш позитивними. Відсоток керівників, які назвали вплив позитивним, зріс у три рази (до 75%), а частка менеджерів з нейтральними оцінками суттєво скоротилася (до 25%). Але в 2013 році думки знову змінилися: част-

Рисунок 14.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорту
діяльність
підприємств
важкої
промисловості

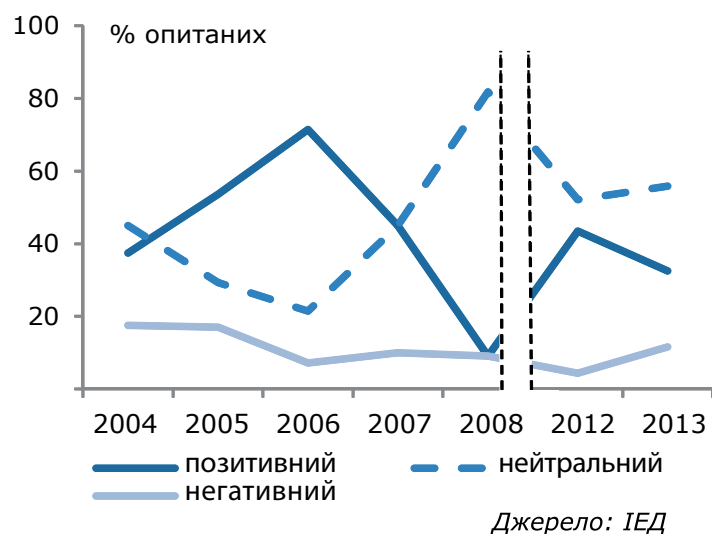
ка опитаних, які повідомили про позитивний вплив, зменшилася до 29%, а більшість (54,8%) не бачила ніякого впливу. У 2008 та 2012 роках жоден з респондентів не сказав, що наслідки були негативними, у 2013 році таку точку зору підтримали 16,1%.

Машинобудування

Очікування керівників підприємств машинобудівної галузі коливалися між нейтральними та позитивними. У 2004 році відносна більшість опитаних (45%) вважала, що вступ до СОТ не вплине на імпорту діяльність їх підприємств. Потім менеджери стали більш оптимістичними: у 2005 та 2006 роках основна частина сподівалася, що вплив буде позитивним (53,7% та 71,4% відповідно). Але в 2007 році, перед приєднанням України до СОТ, менеджери стали більш нейтральними. Частки респондентів, які очікували на позитивний вплив та не чекали ніякого впливу, стали однаковими (по 45% кожна). У 2004-2007 роках відсоток песимістично налаштованих менеджерів не перевищував 22,2% (у 2006 році).

У 2008 році, після вступу України до СОТ, переважна більшість керівників (81,8%) заявила, що їх підприємства не відчули впливу цієї події на імпорту. Через чотири роки, у 2012 році оцінки стали більш позитивними. 43,5% менеджерів повідомили, що ефект від вступу був сприятливим, а 52,2% назвали вплив нейтральним. У 2013 році частка опитаних, які висловили позитивні оцінки, дещо скоротилася (32,6%), а відсоток респондентів, які повідомили про відсутність впливу, зріс (до 55,8%). У ці роки частка респондентів, які характеризували вплив як негативний, складала не більше 11,6% (у 2013 році).

Рисунок 15.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
підприємств
машинобудування

Легка промисловість

Керівники підприємств легкої промисловості мали, в основному, оптимістичні сподівання щодо ефекту від вступу до СОТ на імпорتنу діяльність. У 2004, 2005 та 2006 роках більшість менеджерів очікували, що ефект буде сприятливим (64,3%, 66,7% та 60% відповідно). У 2007 році керівники стали більш обережними: відсоток респондентів, які мали оптимістичні сподівання, зменшився до 37,5%, тоді як частка опитаних, які висловили нейтральні думки, збільшилась до 50%. У 2004-2007 роках відсоток менеджерів з песимістичними настроями щодо впливу вступу до СОТ не перевищував 28,6% (у 2004 році).

На відміну від важкої промисловості та машинобудування, у 2008 році, коли Україна стала членом СОТ, оцінки наявного ефекту не відрізнялися суттєво від очікувань, що були висловлені попереднього року. Більшість керівників (53,3%) повідомили, що їх підприємства не відчували впливу, а 40% охарактеризували вплив як позитивний.

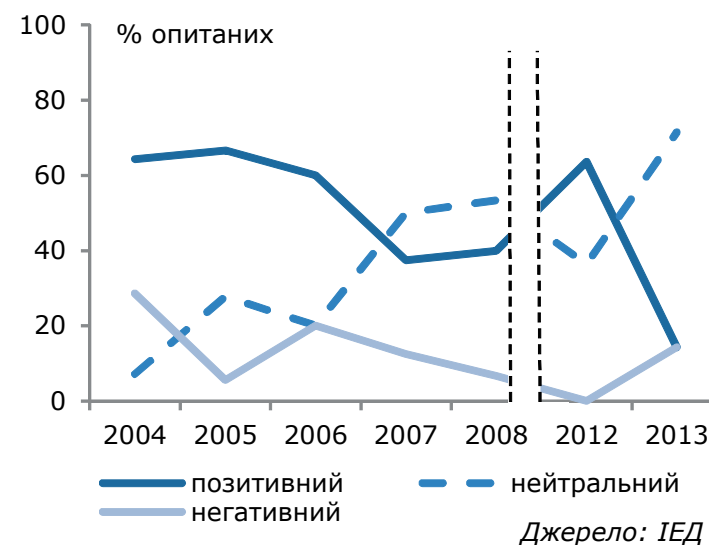

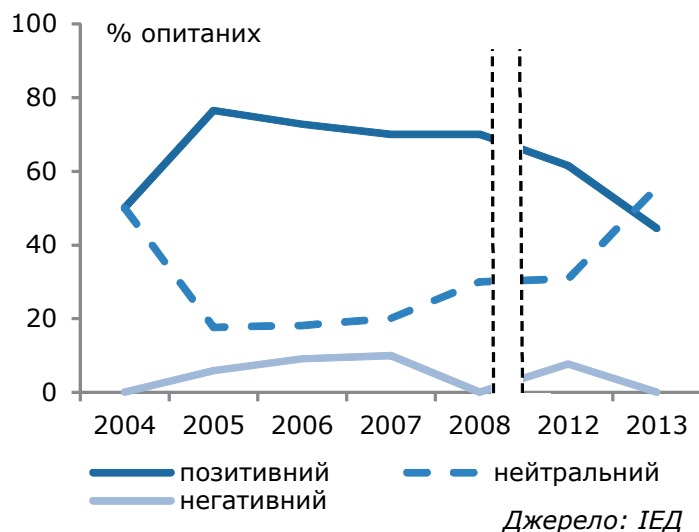
Рисунок 16.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
підприємств
легкої
промисловості

У 2012 році оцінки покращилися. Майже дві третини (63,6%) керівників заявили, що вплив членства в СОТ на імпорт був сприятливим, а близько третини (36,4%) повідомили про відсутність впливу. Проте у 2013 році менеджери повернулися до нейтральних оцінок: відсоток опитаних, які назвали вплив позитивним, впав до 14,3%, а частка тих, хто охарактеризував вплив як нейтральний, збільшилась до 71,4%. Після вступу України до СОТ відсоток менеджерів, які повідомили про негативний ефект від вступу, склав не більше 14,3% (у 2013 році).

Харчова промисловість

Керівники підприємств харчової промисловості були налаштовані в середньому найбільш оптимістично серед представників усіх галузей. У 2004-2007 роках частка менеджерів, які очікували на сприятливий вплив вступу до СОТ на імпорتنу діяльність своїх підприємств, складала від 50% до 76,5%. Лише незначна частина опитаних (до 10%) вважала, що вплив буде негативним (розмір цієї частки був найбільшим у 2007 році).

Рисунок 17.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
підприємств
харчової
промисловості

У 2008 році, після вступу України до організації, більшість керівників також назвали вплив позитивним. Таку точку зору мали 70% опитаних. Решта повідомили, що вплив відсутній. Потім оцінки дещо погіршилися. У 2012 та 2013 році частки менеджерів, які оцінили ефект від вступу до СОТ як позитивний, становили 61,5% та 44,4% відповідно. Натомість суттєво зріс відсоток менеджерів, які повідомляли про відсутність впливу (до 30,8% та 55,6% відповідно). У 2008 та 2013 роках жоден з менеджерів не назвав вплив негативним, у 2012 році частка респондентів з такою точкою зору була невеликою — 7,7%.

Інші галузі

Що стосується інших галузей переробної промисловості, спочатку сподівання представників цих галузей були, в основному, нейтральними, а незадовго перед приєднанням України до СОТ очікування покращилися. У 2004 та 2005 роках відносна більшість керівників вважала, що вступ не вплине на імпорتنу діяльність їх підприємств (44,4% та 45,5% відповідно). У 2006 та 2007 роках відсоток менедже-

рів з такою точкою зору зменшився, тоді як більшість висловлювала оптимістичні сподівання (60% та 50% відповідно). У 2004-2007 роках частка песимістично налаштованих респондентів не перевищувала 27,3% (такий рівень був досягнутий у 2005 році).

У 2008 році, коли Україна набула членства у СОТ, про позитивний ефект від вступу повідомили значно менше опитаних (11,8%), ніж раніше мали оптимістичні очікування. Більшість керівників (70,6%) не побачили ніякого ефекту. Частка респондентів, які характеризували вплив як негативний, складала 17,6%.

У 2012 році оцінки були значно більш позитивними. Частка менеджерів, які назвали наслідки приєднання до СОТ сприятливими, істотно зросла — до 70%. Лише чверть опитаних повідомили про відсутність впливу. У 2013 році думки респондентів змінилися. Частка респондентів з позитивними оцінками впала до рівня 2008 року (11,8%). Натомість переважна більшість керівників (76,5%) вважали, що ефект від вступу до СОТ був нейтральним.

Рисунок 18.
Вплив вступу
України до СОТ
на імпорتنу
діяльність
підприємств
інших галузей
обробної
промисловості

У 2012 та 2013 роках відсоток менеджерів, які оцінили ефект як негативний, становив не більше 11,8%.

Висновки

Аналіз результатів опитування керівників дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, вплив вступу України до СОТ на зовнішньоекономічну діяльність підприємств був значною мірою сприятливим. Через кілька років після вступу (коли минув час, достатній для того, щоб зробити обґрунтовані висновки), принаймні, чверть керівників вважала, що вплив був позитивним. Частка менеджерів, які оцінювали вплив як негативний, була набагато меншою. Така картина спостерігалася майже у всіх галузях (лише за кількома винятками) та стосувалась оцінки впливу як на експортну, так і на імпорتنу діяльність.

По-друге, залишається відкритим питання, наскільки великим був масштаб позитивного ефекту від вступу до СОТ. У 2008 році, через п'ять місяців після набуття Україною членства в організації, основна частина керівників повідомили про відсутність впливу. Чотири роки потому більшість заявила, що вплив був сприятливим. Таку різницю в оцінках можна пояснити тим, що ефект від вступу став більш очевидним через певний час. Але у 2013 році, лише через один рік, більшість менеджерів повернулася до нейтральних оцінок, і тільки 27-31% опитаних оцінювали вплив як позитивний. Цей факт ставить під сумнів наведене вище тлумачення та може бути по-різному пояснений. Наприклад, на думку менеджерів могли вплинути певні чинники, зокрема ринкова кон'юнктура, яка істотно погіршилася у 2013 році через скорочення зовнішнього попиту на продукцію українських підприємств та стагнацію в економіці. У будь-якому випадку питання щодо величини позитивного впливу вступу України до СОТ потребує додаткового вивчення.

По-третє, від вступу України до СОТ найбільше виграли дві групи компаній: підприємства харчової промисловості (всіх розмірів) та великі компанії (з усіх галузей переробної промисловості).

Нарешті, механізм впливу вступу України до СОТ на експортну та імпорتنу діяльність підприємств був поза рамками опитувань. Цей механізм може бути вивчений за допомогою аналізу статистичної інформації з використанням економетричних методів. Результати дослідження, в якому були використані такі методи, представлений у наступному розділі.

3. ВПЛИВ ВСТУПУ ДО СОТ НА ЕКОНОМІКУ: ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА¹

Важливим наслідком лібералізації зовнішньої торгівлі є те, що лібералізація сприяє економічному зростанню через збільшення продуктивності вітчизняних підприємств після відкриття зовнішніх ринків. Чи це працює в Україні? Так, свідчить дослідження продуктивності у переробній промисловості України.

Вступ України до СОТ означав зниження зовнішньоторговельних бар'єрів. Мита переглядалися як у процесі переговорів про набуття членства у організації, так і після вступу до неї. Результатом зниження тарифів стало загострення конкуренції на внутрішньому ринку.

Саме цей результат вступу до СОТ — посилення конкуренції — і є предметом аналізу з точки зору впливу на національну економіку. Використання такого підходу має переконливу причину: для розуміння макроекономічних наслідків членства у СОТ потрібно визначити, які зміни відбувалися на мікроекономічному рівні, тобто на рівні галузей та підприємств. Якщо ці зміни носять структурний характер, то вони матимуть тривалий вплив на національну економіку.

Зв'язок між тарифами та продуктивністю

З точки зору структурних змін головним наслідком загострення конкуренції є припинення діяльності найменш ефективних підприємств. Механізм є простим: зниження імпорتنих тарифів призводить до збільшення пропозиції іноземних товарів та стає фактором зменшення цін. В результаті частина підприємств виявляється неконкурентоздатною та опиняється перед вибором: або піти з ринку, або стати більш ефективними. Менш очевидно, але таким самим є й ефект усунення бар'єрів для експорту (експортних тарифів, а також інших перешкод, що заважають українським підприємствам отримати доступ на зарубіжні ринки). Справа в тому, що після приєднання до СОТ більше ефективних українських ком-

¹ Аналіз впливу був проведений Костянтином Кравчуком на основі дослідження Kravchuk Kostyantyn, 2012 The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine, Kyiv School of Economics, Master thesis

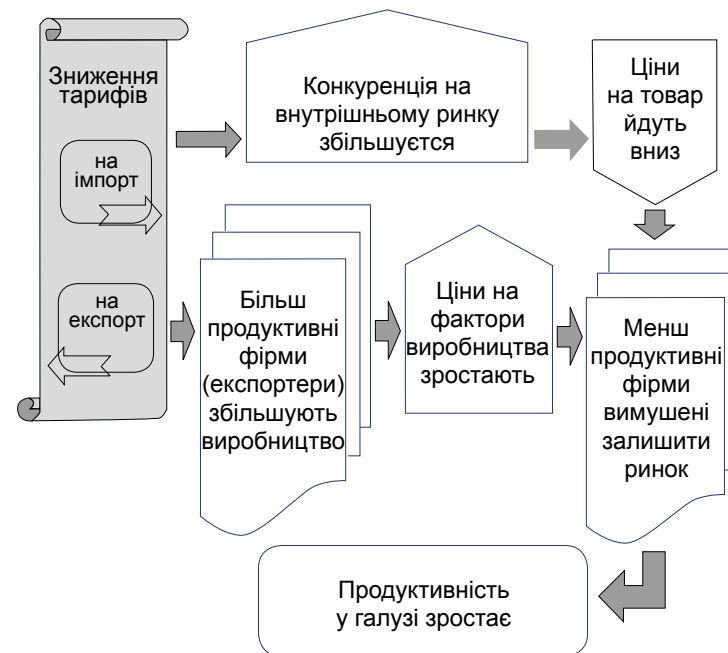

Рисунок 19.
Вплив зниження
імпорتنих
та експортних
тарифів на середню
продуктивність

Джерело: власне зображення

паній мають можливість стати експортерами та розширити виробництво, витісняючи менш продуктивних конкурентів, в тому числі також і з внутрішнього ринку⁴ (Рисунок 19).

Тому збільшення конкуренції в результаті приєднання України до СОТ має призводити до збільшення продуктивності у галузях, у яких були знижені імпорتنі та експортні тарифи. Варто додати, що підприємства, які залишаються конкурентоспроможними після вступу України до СОТ, також отримують стимул до підвищення ефективності. Частина з них має стати більш продуктивною, щоб зберегти рівень прибутковості або свою частку на ринку.

Чи працювали описані вище механізми в Україні під час вступу до СОТ? Відповісти на це запи-

⁴ Melitz, Marc J. 2003. The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity. *Econometrica* No. 71: 1695-1725.

тання можна, проаналізувавши наявні статистичні дані. Аналіз постфактум є виправданим у даному випадку. По-перше, перегляд тарифів відбувався протягом тривалого часу ще до набуття Україною членства в організації. Тому вже накопичений значний обсяг даних, що дозволяє зробити висновки про реакцію національної економіки на лібералізацію зовнішньої торгівлі.

По-друге, статистичний аналіз дає можливість відокремити вплив зменшення тарифів на продуктивність від впливу інших факторів. Адже підвищення ефективності підприємств може бути пов'язане з іншими чинниками, зокрема з інноваціями та з посиленням внутрішньої конкуренції. Крім цього, потрібно врахувати, що швидкість впливу нових тарифів на продуктивність є різною для різних підприємств в залежності від вартості входу нових компаній у галузі (що залежить від капіталоємності виробництва у кожній галузі). (технічні деталі у розділі «Методологія дослідження»).

Методологія дослідження

Дослідження впливу зниження тарифів у процесі приєднання Україна до СОТ на продуктивність⁵ було проведено у три етапи. На першому етапі була оцінена продуктивність праці та багатофакторна продуктивність підприємств (за методом Оллі та Пейкса⁶). На другому етапі були підраховані показники розкиду (дисперсії) продуктивності у галузях обробної промисловості України у 2001-2009 роках. Скорочення дисперсії означає вихід з ринку найменш ефективних фірм, якщо верхня межа продуктивності не змінилася або зростала повільніше, ніж нижня межа.

5 Kravchuk Kostyantyn, 2012 The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine, Kyiv School of Economics, Master thesis

6 Olley, G. Steven and Pakes, Ariel. 1996. The dynamics of productivity in the telecommunications equipment industry. *Econometrica* No. 64: 1263-1297.

На третьому етапі вплив зниження імпорتنних тарифів на галузеву дисперсію продуктивності був оцінений за допомогою багатофакторної лінійної регресії. У якості показника внутрішньої конкуренції для кожної галузі була використана ринкова частка п'яти найбільших за обсягами продажу підприємств. Індикатором інновацій у галузі було обрано відношення суми інвестицій до вартості основних фондів. У якості показника складності входу на ринок було використано індекс, в якому враховано співвідношення вартості основних фондів до суми виручки у галузі⁷.

В роботі аналізувалась переробна промисловість. Результати її роботи істотно залежать від режиму зовнішньої торгівлі, а отже і від наслідків вступу до СОТ, оскільки основна маса промислових товарів можуть бути імпортовані та експортовані (tradable goods). Крім цього, саме переробна промисловість зазвичай була локомотивом економічного зростання у країнах, що розвиваються, які демонстрували швидке та стійке збільшення ВВП у останні десятиліття.

Під час підготовки до вступу України до СОТ стрімке підвищення продуктивності у цьому секторі економіки відбувалось одночасно зі зниженням тарифів. З 2001 по 2009 рік середня арифметична ставка тарифу на імпорт для галузей обробної промисловості знизилася з 8,54% до 6,15%, середньозважена ставка — з 8,66% до 6,12%⁸. При цьому за дев'ять років середня продуктивність праці у цьому секторі економіки зросла на 92%. Багатофакторна продуктивність, яка відображає ефективність підприємств з урахуванням різниці у кількості основних фондів та у використанні проміжних товарів, також зросла — на 26% у середньому (Рисунок 20).

7 Syverson, Chad. 2004. Product substitutability and productivity dispersion. *Review of Economics and Statistics* No. 86 (2): 534-550

8 База даних UNCTAD-TRAINS, <http://wits.worldbank.org>

Результати дослідження

Рисунок 20.
Середній
імпортний
тариф та
продуктивність
у переробній
промисловості
України
у 2001-2009 роках

Джерело: Kravchuk K., 2012: *The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine*, Kyiv School of Economics, Master thesis

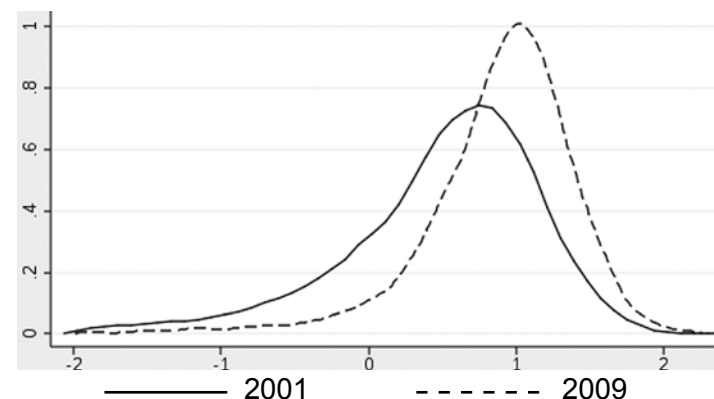
Більшість підприємств у 2009 році, на наступний рік після приєднання України до СОТ, мали більшу ефективність, ніж у 2001 році⁹ (Рисунки 21 та 22).

При цьому різниця у продуктивності між найбільш та найменш ефективними компаніями скоротилася. Це відбулося за рахунок того, що нижня межа продуктивності зростала швидше, ніж верхня. Такі результати свідчать про те, що частина найменш продуктивних компаній пішла з ринку або стала більш ефективною.

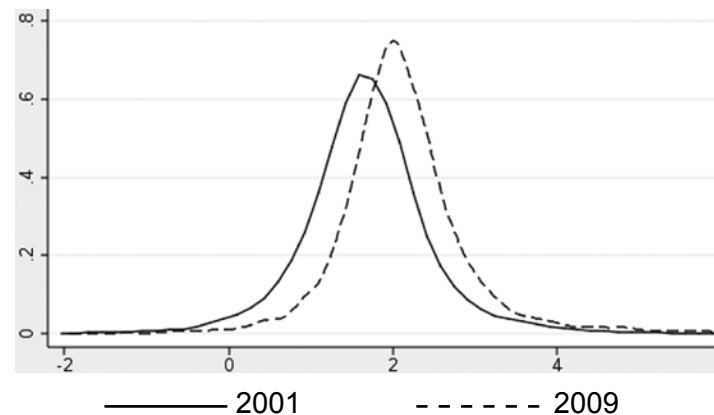
Результати регресійного аналізу свідчать, що лібералізація зовнішньої торгівлі, пов'язана зі вступом України до СОТ, стала важливим фактором підвищення

продуктивності у 2001-2009 роках. Саме зниження тарифів призводило до витіснення з економіки найменш продуктивних підприємств (або збільшення їх ефективності).

⁹ Оцінки продуктивності були зроблені на основі аналізу фінансової звітності 57,734 підприємств обробної промисловості України. Всі показники були приведені до гривень 2001 року за допомогою індексу цін виробників, який публікується Державною службою статистики

Джерело: Kravchuk K., 2012: *The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine*, Kyiv School of Economics, Master thesis

Джерело: Kravchuk K., 2012: *The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine*, Kyiv School of Economics, Master thesis

Найбільший вплив зміни торговельного режиму на продуктивність зафіксований на другий та третій рік після зниження тарифів. Ефект від зниження тарифів на продуктивність праці є більшим, ніж на багатофакторну продуктивність.

Наведений результат також означає, що наслідки підвищення тарифів були прямо протилежними: ефективність фірм, які вже працювали на ринку, зменшувалась або на ринок входили підприємства з низькою продуктивністю.

Рисунок 21.
Розподіл
підприємств
переробної
промисловості
України
за продуктивністю
праці
у 2001-2009 роках

Рисунок 22.
Розподіл
підприємств
переробної
промисловості
України за
багатофакторною
продуктивністю
у 2001-2009 роках

Зниження імпорتنих тарифів, яке відбулось в процесі приєднання до СОТ, мало позитивний вплив на продуктивність у всіх проаналізованих групах галузей. Найбільш сильним ефект був у групі, що складається з харчової та тютюнової промисловості. У двох групах (легка промисловість, деревообробна та паперова промисловість) ефект був змішаним: у рік зміни тарифів вплив від їх зниження був негативним, а в наступні два роки — позитивним. При цьому загальний результат (за три роки) з точки зору продуктивності для легкої промисловості був позитивним, для деревообробної та паперової — слабким негативним (єдиний випадок негативного впливу в даному дослідженні).

Найслабшим позитивний ефект на продуктивність був у металургії, хімічній промисловості, виробництві транспортних засобів та устаткування, де зниження тарифів мало вплив лише на продуктивність праці (Таблиця 1).

Висновки узгоджуються з результатами інших досліджень, які показали що українські експортери є більш продуктивними, ніж підприємства, які працюють лише на внутрішньому ринку¹⁰. Наведені результати узгоджуються з результатами робіт, здійснених за кордоном¹¹.

10 Besedina Elena. 2008. Exporting and Productivity under Endogenous Trade Policy: Theory and Evidence from Ukraine. Università L. Bocconi
Shevtsova Yvheniya. 2010. Ukrainian Firm-Level Export Dynamics: Structural Analysis. ESC IRRU Working Paper No. 21

11 DelGatto, Massimo, Ottaviano, Gianmarco I.P., and Pagnini, Marcello. 2008. Openness to trade and industry cost dispersion: Evidence from a panel of Italian firms. Journal of regional science vol. 48 No 1, 2008: 97-129
Lawrence, R.Z. 2000. Does a kick in the pants get you going or does it just hurt? The impact of international competition on technological change in US manufacturing. In: Feenstra, R.E. (Ed.), The Impact of International Trade on Wages. University of Chicago Press for the National Bureau of Economic Research, pp. 197-224.

Група	Коди галузей за КВЕД	Продуктивність праці		Багатофакторна продуктивність	
		2001-2009	2004-2011	2001-2009	2004-2011
Харчова та тютюнова промисловість	15, 16	++	++	++	-+
Легка промисловість	17, 18	++	-+	+ -	-+
Деревообробна, паперова промисловість	20, 21, 22, 36	+ -	+	++	+
Хімічна промисловість, виробництво будматеріалів	23, 24, 25, 26	+	++	0	++
Металургія	27, 28	+	+	0	+
Машинобудування (транспортні засоби, устаткування)	29, 34, 35	+	+	0	++
Машинобудування (електрична та електронна продукція)	30, 31, 32, 33	++	0	0	0
Пояснення:		++	сильно виражений позитивний ефект	+-	змішаний ефект: переважно позитивний
		+	слабко виражений позитивний ефект	-+	змішаний ефект: переважно негативний
				0	ефект відсутній

Джерело: власні розрахунки

При цьому ефект від зниження тарифів на другий та третій рік після зниження тарифів був навіть більшим, ніж у рік зниження. Наприклад, зменшення тарифів на 1% призводило до скорочення стандартного відхилення продуктивності праці поточного року в середньому на 2,2%, наступного року — ще на 2,9% відсотка, через рік — ще на 3,6%.

Таблиця 1.
Ефект зниження тарифів на скорочення дисперсії продуктивності у переробній промисловості України у 2001-2009 у групах галузей

Результати аналізу виявилися стійкими до використання різних вимірів розкиду продуктивності. Крім стандартного відхилення, для вимірювання дисперсії також використовувались інтердецильний та інтерквартильний діапазони. Перша з цих мір показує різницю у ефективності між двома відібраними підприємствами: продуктивність одного з них вища, ніж у точно 90% решти фірм, продуктивність другого вища лише за 10% інших підприємств (тобто, інтердецильний діапазон є різницею між 90-м та 10-м перцентилями розподілу продуктивності). Інтерквартильний діапазон є аналогічною мірою, який виражає різницю між підприємствами, які знаходяться на рівні 75% та 25% у «рейтингу» продуктивності. Обидва діапазони скорочувались у відповідь на зниження тарифів на імпорт, хоча повільніше, ніж стандартне відхилення (Таблиця 2).

Час зниження тарифу	Продуктивність праці			Багатофакторна продуктивність		
	Стандартне відхилення	Інтердецильний діапазон	Інтерквартильний діапазон	Стандартне відхилення	Інтердецильний діапазон	Інтерквартильний діапазон
Поточний рік	2,2%	0%	0%	1,5%	0%	-1,6%
Минулий рік	2,9%	3,4%	2,7%	1,5%	2,0%	1,5%
Позаминулий рік	3,6%	4,2%	3,7%	1,3%	1,8%	0%

Таблиця 2.
Ефект зниження імпортного тарифу на 1% на розподіл продуктивності у переробній промисловості України у 2001-2009 роках

Джерело: Kravchuk K., 2012: *The Impact Of Trade Liberalization On Productivity Dispersion: Evidence From Ukraine*, Kyiv School of Economics, Master thesis

Більше половини отриманих за допомогою регресії відмінних від нуля коефіцієнтів є статистично значимими на рівні 1%, решта значимі на рівнях до 10%. Зміна імпортного тарифу пояснює від 33,5% до 42% варіації у різних мірах дисперсії продуктивності праці (показник R²). Для багатофакторної продуктивності аналогічний показник становить від 15,6% до 25,3%.

Предметом описаного вище дослідження був вплив лібералізації торгівлі на продуктивність переважно у період до вступу України до СОТ (2001-2009 роки). Чи був такий ефект наявний після вступу? Для відповіді на це питання було проведене додаткове дослідження. За допомогою методу, який є подібним до описаного вище, у ньому були проаналізовані дані за 2004-2011 роки. В цілому, додаткове дослідження підтвердило, що зниження імпортних мит стимулювало підвищення продуктивності, оскільки змушувало менш ефективні підприємства залишати ринок або ставати більш продуктивними. Цей ефект був більш виразним для продуктивності праці, а також на рівні окремих галузей. Що стосується багатофакторної продуктивності, то вплив на неї був неоднорідним. Це може пояснюватися, зокрема, тим, що ефект від зниження імпортних мит був різним для різних галузей. Інше пояснення може бути таким: вплив на багатофакторну продуктивність є більш розтягненим у часі, ніж вплив на продуктивність праці, тому у випадку різнонаправленого коливання рівня мит у 2004-2011 роках періоди зниження чергувалися з періодами підвищення), вплив на багатофакторну продуктивність був змішаним.

Потрібно наголосити, що вплив підвищення мит на продуктивність був протилежним: на ринку з'являлися менш ефективні компанії або вже при-

сутні на ринку підприємства ставали менш продуктивними. Враховуючи те, що в окремі роки середній рівень мит зростав (зокрема, у 2010 та 2011 роках), це означає, що в ці роки зміни торговельного режиму впливали на продуктивність негативно, а фактичне зростання продуктивності було обумовлено іншими факторами (інновації, зміна інтенсивності конкуренції між вітчизняними підприємствами тощо).

Порівняння двох досліджень (2001-2009 років та 2004-2011 років) показує, що основний позитивний вплив лібералізації торгівлі на продуктивність мав місце перед вступом України до СОТ, саме у той період, коли відбулася основне зниження мит.

Висновки

Таким чином, вступ країни до СОТ означає посилення конкуренції, яке є болючим для частини компаній. Проте аналіз показав, що зниження тарифів мало суттєвий позитивний вплив на економіку. Насамперед, підвищення конкуренції сприяло підвищенню продуктивності національних компаній. В результаті приєднання України до СОТ вітчизняні підприємства обробної промисловості не тільки отримали кращі умови доступу на зовнішні ринки, а й стали більш конкурентоспроможними на них.

Зміни, які відбулися, є структурними і тому матимуть тривалий вплив на національну економіку. Можна констатувати, що негативні сценарії розвитку подій після зниження тарифів не спрацювали, економіка відреагувала на нові умови торгівлі так, як і повинна була відреагувати.

Зростання продуктивності могло б бути значно більшим, якби існувало менше перешкод для перерозподілу факторів виробництва між підприємствами всередині економіки. Зокрема, ефект від зниження тарифів був би більшим за умов зменшення корупції, посла-

блення регуляторного тиску на підприємства, покращення захисту прав власності. Проте навіть за наявним умов приєднання України до СОТ стимулювало підвищення ефективності національної економіки.

4. ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В СОТ: ІНСТИТУЦІЙНІ ЕФЕКТИ

Глибока та всеосяжна ЗВТ між Україною та ЄС

Як відомо, членство України в СОТ було передумовою початку офіційних переговорів між Києвом та Брюсселем щодо створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) як частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС).

Зобов'язання України в рамках ПВЗВТ охоплюють широкий спектр питань економічної політики країни. Нижче подано огляд основних зобов'язань та короткий аналіз їх впливу на економіку України.

Основні положення угоди

Національний режим та доступ до ринку товарів

Ввізне мито і тарифні квоти.

В рамках ПВЗВТ передбачається взаємна лібералізація торгівлі як промисловими, так і сільськогосподарськими товарами, що сприятиме зниженню фактичних та адміністративних витрат бізнесу. Скасування чи суттєве зменшення ввізних мит передбачено для більш ніж 95% тарифних позицій. Стосовно окремих товарів, щодо яких не було досягнуто домовленості про повну лібералізацію, сторони домовились зменшувати або скасовувати мито на імпорт таких товарів та відповідно до визначеного графіку.

Щодо окремих сільськогосподарських товарів походженням з України не передбачено повного скасування ввізного мита, натомість встановлено безмитні тарифні квоти.

Вивізне (експортне) мито.

Скасування Україною вивізних мит було однією з ключових вимог ЄС в рамках переговорів щодо створення ЗВТ. Відповідно до положень розділу, сторони не продовжать накладати та не будуть встанов-

лювати жодного мита або інших заходів, що мають еквівалентну дію, у зв'язку із здійсненням експорту з України до ЄС та навпаки. Існуючі заходи, що застосовуються Україною, завершать свою дію протягом визначеного перехідного періоду — протягом 10 років з моменту набрання чинності УА. В той же час, протягом 15 років Україна зможе застосовувати спеціальний захисний механізм (стягнення додаткового збору у певних визначених межах) для окремих товарів, зокрема насіння соняшнику, шкірсировини, деяких видів металобрухту. Для кожного з цих товарів буде застосовуватись різний режим, хоча загальна ідеологія захисту залишатиметься незмінною.

Експортні субсидії.

З моменту набрання чинності Угодою жодна сторона у торгівлі із іншою стороною не застосовуватиме експортні субсидії або заходи, що мають еквівалентну дію щодо сільськогосподарських товарів. Також скасовуються, за певними винятками, зокрема відповідно статті XI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ-1994), кількісні обмеження щодо імпорту.

Засоби захисту торгівлі

Відповідно до положень розділу сторони зберегли в силі режим відповідно до статті XIX ГАТТ-1994, Угоди СОТ про захисні заходи. ЄС також залишив для себе в силі відповідні права та зобов'язання, що випливають зі статті 5 Угоди СОТ про сільське господарство, за винятком торгівлі сільськогосподарськими товарами, що охоплюватимуться преференційним режимом відповідно до положень УА. Також закріплено положення, відповідно до якого сторони, застосовуючи захисні заходи, намагатимуться завдати якнайменше шкоди двосторонній торгівлі. Окремо врегульовано питання застосування Україною захисних заходів щодо пасажирських автомобілів.

Технічні бар'єри в торгівлі

З метою підвищення взаємної сумісності відповідних систем України та ЄС у сфері технічного регулювання та з метою сприяння доступу до їх ринків сторони домовились посилювати співпрацю у сфері стандартів, технічних регламентів, метрології, ринкового нагляду, процедур акредитації та оцінки відповідності. Для цього, зокрема, можуть започатковуватись діалоги з регуляторних питань як на горизонтальному, так і на секторальному рівнях.

Україна, в свою чергу, зобов'язується вжити необхідних заходів для поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС, європейськими процедурами стандартизації, метрології, акредитації та оцінки відповідності, системою ринкового нагляду, а також впроваджувати принципи і практику, що закріплена у відповідних регламентах та директивах ЄС.

Для досягнення вказаної цілі Україна, відповідно до погодженого графіку, інкорпорує відповідне *acquis* ЄС¹² в законодавство України, здійснить адміністративні та інституційні реформи, необхідні для імплементації УА та Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА), забезпечить функціонування необхідної для реалізації цього розділу Угоди ефективну і прозору адміністративну систему.

Також Україна повністю забезпечить участь її відповідних органів влади в європейських та міжнародних організаціях із стандартизації, правової та фундаментальної метрології та оцінки відповідності.

Санітарні та фітосанітарні заходи

Україна має наблизити своє законодавство щодо СФЗ та правил поводження з тваринами до законо-

давства Європейського Союзу відповідно до визначеного в Угоді переліку актів *acquis* ЄС. Положення розділу передбачають необхідність співпраці не тільки щодо наближення законодавства, а й стосовно розбудови відповідної інституційної спроможності.

Розділом передбачено створення Комітету з управління СФЗ, який регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу наближення та надаватиме відповідні рекомендації.

Еквівалентність санітарних та фітосанітарних заходів може бути визнана у відповідності до індивідуальних заходів або групи заходів або системи, що стосується сектору, підсектору, товару або групи товарів. Еквівалентність визначається відповідно до процедури, вказаної в додатку до розділу, та може включати інспектування або верифікацію.

Офіційно еквівалентність визнає Комітет з управління СФЗ за результатами процедури консультацій. Це рішення Комітету також має передбачати скорочення фізичних перевірок на кордоні, спрощення отримання сертифікатів та полегшення процедури оцінки виробничих потужностей.

Заснування бізнесу, торгівля послугами, електронна комерція

ЄС і Україна зобов'язалися застосовувати національний режим та режим найбільшого сприяння (в залежності від того, який кращий) при транскордонному наданні послуг (у тому числі електронної торгівлі), а також при створенні бізнесу. Сторони домовилися рухатися в бік подальшої лібералізації в цих сферах.

Проте зобов'язання не стосуються окремих секторів, зокрема, виробництва та торгівлі ядерними матеріалами, зброєю, боєприпасами та військовими мате-

12 Правова система Європейського Союзу.

ріалами. Зобов'язання також не охоплюють аудіо-візуальні послуги, морський каботаж, регулярні або нерегулярні міжнародні та внутрішні повітряні перевезення (за винятком ремонту та сервісного обслуговування літаків, під час яких літаки не здійснюють перевезення), продаж послуг з повітряних перевезень, послуги комп'ютерних систем бронювання (КСБ), послуги з наземного обслуговування літаків, послуги з експлуатації аеропортів.

Державні закупівлі

Розділ передбачає забезпечення взаємного доступу до ринків державних закупівель на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для укладення публічних контрактів та концесій у традиційних галузях економіки, а також у сфері послуг загального користування та інфраструктури. Забезпечення такого доступу передбачає послідовну адаптацію законодавства України у сфері державних закупівель до відповідного законодавства ЄС, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи державних закупівель на основі принципів, якими регулюються публічні закупівлі в Європейському Союзі.

Ефективне та взаємне відкриття ринків сторін здійснюватиметься поступово та одночасно та залежатиме від успішності здійснення адаптації законодавства.

Інтелектуальна власність

Згідно з положеннями розділу сторони повинні забезпечити належну та ефективну імплементацію міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, сторонами яких вони є, включаючи Угоду СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Загалом розділ доповнює та деталізує пра-

ва та зобов'язання сторін відповідно до вказаної Угоди та інших міжнародних угод у цій сфері.

Положення розділу визначають правову основу співробітництва між Україною та ЄС, передбачають відповідні зобов'язання України щодо наближення свого законодавства до законодавства ЄС та охоплюють такі об'єкти права інтелектуальної власності, як авторські права, включаючи авторські права щодо комп'ютерних програм та їх баз даних, а також права, що пов'язані із авторським правом, права пов'язані із патентами на біотехнологічні винаходи, торгові марки, торгові найменування, дизайни. Крім цього, зобов'язання містять положення щодо охорони нерозкритої інформації та захисту від нечесної конкуренції, а також положення щодо захисту географічних зазначень ЄС в Україні (близько 3000 найменувань, зокрема такі, як коньяк, шампанське, деякі марки сиру) та навпаки, включаючи положення щодо визначення походження, зазначення джерел та різновидів рослин, перехідних періодів, механізму та обсягів відшкодувань.

Водночас, Україна домовилась про десятирічний перехідний період та компенсаційний пакет для модернізації підприємств, які матимуть змінити найменування продукції внаслідок захисту географічних зазначень, та для просування української продукції під новими брендами на ринки ЄС.

Політика захисту конкуренції

Положеннями розділу визначено практики та економічні операції, що є несумісними з угодою тією мірою, якою вони впливають на торгівлю між Сторонами, зокрема такі:

- угоди та узгоджені дії між підприємствами, метою або наслідком яких є запобігання чи суттєве послаблення конкуренції;

- зловживання домінуючим становищем одним або декількома підприємствами;
- концентрація суб'єктів господарювання, наслідком якої є монополізація чи значне обмеження конкуренції на ринку.

Також положеннями розділу закріплено зобов'язання України щодо наближення свого антимонопольного права та правозастосування до відповідного *acquis* ЄС, перелік відповідних актів законодавства ЄС та строки їх імплементації.

Важливими положеннями розділу є норми щодо державних підприємств та підприємств, яким надані спеціальні або виключні права. Згідно з цими положеннями, сторони забезпечать, щоб до таких підприємств відповідне антимонопольне законодавство застосовувалося лише за умови, що це не буде перешкоджати здійсненню, відповідно до закону чи фактично, конкретних завдань, які покладено на зазначені підприємства.

Також розділ регулюватиме правовідносини, пов'язані з державною допомогою. Зокрема визначено як несумісну з положеннями УА державну допомогу, що надається з державних ресурсів та викривляє або може викривити конкуренцію через надання переваг певним підприємствам або виробництву певних товарів, окрім випадків, якщо допомога має соціальний характер і надається індивідуальним споживачам на недискримінаційній основі або є допомогою на відшкодування шкоди, спричиненої природними катастрофами або надзвичайними обставинами.

Для виконання вказаних зобов'язань Україна має протягом трьох років з моменту набрання чинності УА адаптувати своє законодавство у цій сфері до законодавства ЄС та створити належну та ефективну інституційну систему, включаючи операційно неза-

лежний орган з необхідними повноваженнями, системі контролю за наданням та використанням державної допомоги.

Енергетика, пов'язана з торгівлею

Угода містить положення, що стосуються торгівлі природним газом, електричною енергією та нафтою. Зокрема, ЄС та Україна домовилися сприяти транзиту цих товарів, а також мінімізувати ризики перебоїв у їх постачанні. Сторони також взяли на себе зобов'язання не переривати транзит у випадку виникнення суперечки до того, як буде завершена процедура вирішення суперечки (якщо інше не передбачено контрактом на транзит). Якщо транзитні поставки буде перервано, вони мають бути відновлені швидко. Сторони Угоди не несуть відповідальності за перебої, спричинені діями третьої країни.

Крім цього, УА передбачає створення механізму раннього попередження, який має закріпити систему практичних заходів, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій та швидке реагування на них. Механізм буде включати ранню оцінку потенційних ризиків, пов'язаних з постачанням природного газу, нафти та електроенергії, а також пов'язаних з попитом на ці товари. Механізм забезпечить швидке реагування на надзвичайні ситуації, під якими маються на увазі ситуації, що призводять (або можуть призвести) до переривання або скорочення постачання енергоносіїв між Україною та Європейським Союзом. Передбачено реагування й на загрози виникнення таких ситуацій.

Угода також містить положення щодо регулювання цін (заборона подвійного ціноутворення), мит, кількісних обмежень, співпраці у розвитку інфраструктури, а також несанкціонованого відбору енергоносіїв.

Прозорість

Розділ містить положення щодо так званих заходів загального застосування та зацікавлених осіб, та спрямований на створення і підтримку ефективного та передбачуваного законодавчого поля для суб'єктів, що займаються бізнесом на своїй території, особливо малим бізнесом, а також на належне врахування вимог принципів правової визначеності та пропорційності.

Положення розділу, підтверджуючи відповідні зобов'язання України та ЄС згідно з Угодами СОТ, розвивають та деталізують положення, спрямовані на забезпечення прозорості, проведення консультацій та кращого управління заходами загального застосування, оскільки останні можуть впливати на будь-які питання, що охоплені Угодою.

Торгівля та сталий розвиток

Розділ містить положення, метою яких є зміцнення зв'язків у сфері торгівлі, охорони довкілля і соціальної політики для подальшого сприяння цілям розширення торгівлі між Україною та ЄС. Розділ також спрямований на врахування та взаємоузгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів у розвитку держави та суспільства — не тільки для теперішнього покоління, а й для майбутніх поколінь.

З цією метою положення розділу визначають засади забезпечення взаємодоповнюваності економічного розвитку, охорони довкілля та соціальної політики, а також підтверджують необхідність ефективного застосування існуючих міжнародних інструментів у сфері соціальної політики та охорони довкілля.

Створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС матиме великий вплив на економіку України. Наслідки будуть різним для різних інституційних секторів економіки (бізнес, домогосподарства, уряд)¹³.

Наслідки для бізнесу

Імплементация економічної складової УА, зокрема створення ПВЗВТ, означатиме для бізнесу таке:

А. Нові можливості для експорту в ЄС завдяки зниженню тарифних та, що найважливіше, нетарифних бар'єрів для виходу на ринок ЄС, який на сьогодні є найбільшим регіональним ринком й одним з двох найбільших торговельних партнерів України. Потенційні економічні вигоди від будь-якого регіонального інтеграційного проекту позитивно корелюють з розміром ринку, з яким ця інтеграція відбувається. Іншими словами, чим більшим є ринок країни чи об'єднання країн, з яким укладається угода про створення ПВЗВТ, тим більшими в абсолютному вимірі є потенційні вигоди.

Б. Поліпшення доступу на ринки третіх країн завдяки гармонізації українських технічних регламентів та стандартів із відповідними нормативними актами ЄС, що означатиме перехід на міжнародні стандарти, а також завдяки входженню в згаданий вище регуляторний простір, сумісний з правилами узгодженими в рамках угод між ЄС і третіми країнами.

Для підприємств, які вже зараз орієнтовані на експорт, гармонізація українських стандартів із міжна-

¹³ Аналіз значною мірою базується на дослідженнях: (1) Мовчан В., Джуччі Р., Куценко К. (2010) "Торговельна політика України: стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити", консультаційна робота ІЕД, квітень 2010 (див. www.ier.com.ua); (2) Мовчан В., Джуччі Р. (2011) Кількісна оцінка варіантів регіональної інтеграції України: глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС чи митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Консультаційна робота, листопад 2011 року (див. http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work/?pid=3107)

родними означатиме спрощення ведення бізнесу. Для підприємств, які зараз орієнтовані на внутрішній ринок внаслідок різниці у вимогах, які діють на внутрішньому й на зовнішньому ринках, створюється унікальна можливість вийти на нові ринки.

В. Кращий внутрішній бізнес клімат. оскільки пристосування до норм і правил ЄС буде означати зміни в національному законодавстві. В свою чергу, ці зміни призведуть до запровадження прозорих правил, знайомих іноземним інвесторам, що зробить умови роботи на внутрішньому ринку більш привабливим для них та стимулюватиме притік іноземних інвестицій в країну, сприяючи зниженню вартості капіталу.

Г. Поступове зростання внутрішньої конкуренції за рахунок лібералізації тарифних і нетарифних обмежень торгівлі. Це призведе до перерозподілу ресурсів, тобто праці й капіталу, між підприємствами або й між секторами економіки. У виграші будуть більш конкурентоздатні підприємства. У довгостроковій перспективі це матиме оздоровлюючий вплив на економіку країни, підвищуючи її ефективність та стійкість. Водночас, саме тут буде необхідною участь держави, спрямована на нівелювання потенційних негативних наслідків торговельної лібералізації.

Д. Зростання витрат на дотримання «соціальних» стандартів, зокрема, вимог безпеки праці, екологічних стандартів, надання певного рівня соціального забезпечення тощо. Зобов'язання дотримуватися певних мінімальних соціальних вимог містяться в частині домовленостей щодо ПВЗВТ, присвяченій торгівлі та сталому розвитку.

Наслідки для домогосподарств

Для споживачів створення ПВЗВТ з ЄС означатиме:

А. Зростання доходів за рахунок створення нових робочих місць та зростання обсягів виробництва. Водночас це зростання доходів буде розподілено нерівномірно й залежатиме від підприємства чи галузі, де працює людина. Відповідно, ринок праці зазнає певних змін, які будуть, однак, розтягнуті в часі через існування тривалих перехідних періодів у реалізації домовленостей щодо створення ПВЗВТ.

Б. Підвищення рівня соціальної захищеності за рахунок внесення у текст домовленостей щодо ПВЗВТ питань, пов'язаних з забезпеченням безпеки й стандартів праці, соціальним забезпеченням, екологічних вимог тощо.

В. Доступ до ширшого асортименту продукції завдяки зниженню тарифних та нетарифних обмежень у торгівлі з ЄС. Повною мірою скористатись перевагами скасування обмежень споживачі в Україні зможуть лише через п'ятнадцять років після набуття чинності домовленостями щодо ПВЗВТ, коли завершиться дія всіх перехідних періодів та тимчасових захисних заходів.

Г. Підвищення безпеки товарів, які пропонуються на внутрішньому ринку, завдяки гармонізації вимог до безпеки продукції з міжнародними стандартами. Це є надзвичайно важливим для країни, яка потерпає від проблем, пов'язаних з неналежним контролем за безпекою, в першу чергу, харчової продукції.

Д. Нові вимоги до кваліфікації, оскільки конкурентоспроможні підприємства вимагатимуть більшої ефективності від своїх працівників, здатності виконувати вимоги нових стандартів, наприклад, у харчовій промисловості. Тут важливою є актив-

на політика держави на ринку праці, спрямована на навчання і перенавчання робочої сили відповідно до нових вимог ринку.

Наслідки для уряду

Для уряду створення ПВЗВТ означатиме:

А. Додаткові доходи бюджету завдяки активізації економічної діяльності в країні. Як зазначалось, моделювання сценарію створення ПВЗВТ дає оцінку зростання добробуту на 11% у довгостроковій перспективі, за рахунок як зниження тарифних бар'єрів у торгівлі, так і — більшої мірою — зниження нетарифних обмежень.

Б. Підвищення ефективності управління публічними фінансами завдяки проведенню реформу сферах бюджетної політики, внутрішнього контролю та аудиту, державної допомоги та державних закупівель, у яких очікується значне наближення українського законодавства до відповідного *acquis* ЄС.

В. Стимул та додаткові можливості для завершення вже розпочатих соціально-економічних реформ. Наприклад, реформи системи технічного регулювання та санітарного й фітосанітарного (СФС) контролю, метою яких є приведення цих систем у відповідність до міжнародних правил та норм, у тому числі європейських, вже давно стоять на порядку денному країни. Більш того, країна досягла значного прогресу в їх реалізації. Домовленості в рамках УА не лише знову підкреслюють ці зобов'язання України, але й дають можливість отримати допомогу — технічну і фінансову — від ЄС на завершення цих коштовних реформ.

Г. Додаткові витрати на швидку імплементацію реформ. Як зазначалося вище, терміни імплементації актів законодавства ЄС, яких має дотримуватися Україна, становлять до 10 років з моменту набуття чинності Угодою.

Д. Витрати на пом'якшення наслідків створення ПВЗВТ, в першу чергу на проведення активної політики на ринку праці, яка буде необхідна для пом'якшення процесу пристосування економіки країни до нових умов.

Для кількісної оцінки економічних наслідків створення глибокої і всеосяжної ЗВТ з ЄС була використана прикладна модель загальної рівноваги для України.¹⁴

У рамках дослідження розглядалися такі сценарії:

- Сценарій 1а. Проста ЗВТ з ЄС: взаємне скасування ввізних мит.
- Сценарій 1б. Глибока та всеосяжна ЗВТ з ЄС: взаємне скасування ввізних мит + 2,5% зниження витрат на кордоні на експорт до країн ЄС + 2,5% зниження витрат на кордоні на імпорту з ЄС. Скорочення витрат пов'язано з наближенням нормативно-правової бази в Україні та поліпшенням митних та інших процедур.

Перш ніж обговорювати результати, необхідно зробити кілька важливих зауважень щодо інтерпретації результатів.

- **Горизонт часу.** Були проаналізовані два горизонти: (1) середньострокова перспектива, коли відбувається перерозподіл факторів виробництва і, отже, повне пристосування економіки до шоку (статична модель); у цьому випадку ніяких змін у забезпеченості факторами виробництва не моделюються; (2) довгострокова перспектива, коли застосовується модель «стабільного стану» (*steady state model*),

¹⁴ Модель, використана в даному дослідженні, була розроблена в рамках проекту «Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ», який був реалізований консорціумом у складі Копенгаген Економікс, Данія; Інституту східноєвропейських досліджень Мюнхен, Німеччина; та Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Україна, у 2005 році (Copenhagen Economics et al., 2005) та пізніше модифікована Веронікою Мовчан.

Кількісна оцінка наслідків створення ПВЗВТ

і повний перерозподіл факторів доповнюється пристосуванням обсягу капіталу до шоку.

- **Траєкторія.** Результати не дають вказівок щодо траєкторії пристосування економіки до нового стану рівноваги.
- **Відокремлення шоку.** Результати показують економічні наслідки заздалегідь обумовленого шоку і не беруть до уваги будь-які інші економічні зміни, які можуть виникнути в країні в той же час.

Моделювання сценаріїв в регіональній інтеграції України (Таблиця 3) показує чистий приріст добробуту для України у разі створення ЗВТ між Україною та ЄС, причому вирахи зростають у випадку підписання угоди про глибоку та всеосяжну ЗВТ. Зокрема, у випадку створення простої ЗВТ з ЄС сукупний добробут України зростає на 1,3% в середньостроковій перспективі і на 4,6% у довгостроковій перспективі за інших рівних умов, а у випадку глибокої та всеосяжної ЗВТ зростання добробуту складало б 4,3% та 11,8% відповідно. У обох сценаріях також наявні вирахи у сфері торгівлі, а також доходів від праці (заробітної плати) та капіталу.

Показник	Проста ЗВТ з ЄС (сценарій 1a)		Глибока та всеосяжна ЗВТ з ЄС (сценарій 1b)	
	Статична модель	Модель стабільного стану	Статична модель	Модель стабільного стану
Сукупний добробут				
Зміна у добробуті	1,3	4,6	4,3	11,8
Торгівля				
Зміни в імпорті	1,0	2,4	2,6	5,9

Показник	Проста ЗВТ з ЄС (сценарій 1a)		Глибока та всеосяжна ЗВТ з ЄС (сценарій 1b)	
	Статична модель	Модель стабільного стану	Статична модель	Модель стабільного стану
Зміни в експорті	1,0	2,5	2,8	6,3
Доходи від факторів виробництва				
Зміна зарплати некваліфікованої робочої сили	0,5	2,5	1,2	5,7
Зміна зарплати кваліфікованої робочої сили	0,4	2,3	1,2	5,5
Зміна доходу від капіталу	1,2	0,1	2,2	-0,4
Переміщення факторів виробництва				
Переміщення некваліфікованої робочої сили	2,3	2,5	2,9	3,5
Переміщення кваліфікованої робочої сили	0,8	0,9	1,0	1,3
Переміщення капіталу	0,8	0,4	0,9	0,2
Капітал в моделі стабільного стану				
Зміна обсягу капіталу		3,6		8,1

Джерела: модель для України, розрахунки авторів

Варто додати, що аналогічне моделювання наслідків приєднання України до Митного Союзу Росії, Білорусі та Казахстану (МС РБК), показало, що такий сценарій призведе до втрат у зовнішній торгівлі, зниження заробітної плати кваліфікованих та некваліфікованих робітників, а також доходів від капіталу у

Таблиця 3.
Макроекономічні наслідки різних сценаріїв регіональної інтеграції, % кумулятивної зміни

середньо- і довгостроковій перспективі (за винятком доходу від капіталу у довгостроковій перспективі).

Наведені вище результати можна порівняти з результатами інших досліджень впливу зміни торговельного режиму в Україні. За оцінками CEPS (2006)¹⁵, проста ЗВТ з ЄС зумовлює незначне підвищення добробуту, тоді як створення поглибленої ЗВТ означатиме зростання добробуту на 4-7%. Крім того, CASE (2007)¹⁶ зробив висновок, що позитивні ефекти для добробуту є найбільшими в розширеній ЗВТ між Україною та ЄС. Використовуючи статичну модель, CASE (2007) визначив, що інтеграція призведе до збільшення добробуту на 2% для України.

Поряд з членством України в СОТ, створення ПВЗВТ України та ЄС дає Україні широкі можливості та перспективи щодо участі у формуванні та використанні світових і регіональних торговельних правил, а також щодо впливу на глобальний торговельний порядок денний. Такої доданої вартості не може запропонувати жодне інше інтеграційне об'єднання в регіоні.

Вирішення торговельних суперечок

Одним із головних механізмів, який забезпечує виконання правил світової торговельної системи, є процедури СОТ щодо вирішення торговельних суперечок. Такі суперечки виникають між країнами-членами у випадку порушення торговельних угод або зобов'язань, взятих при вступі до СОТ. Відповідальним за вирішення спорів в рамках СОТ є Орган з врегулювання суперечок (ОВС), який призначає групи експертів для розгляду заяв про порушення, здійснює контроль за виконанням рішень та рекомендацій. Всі країни-члени СОТ мають представників у ОВС.

¹⁵ The Prospect of Deep Free Trade Between the European Union and Ukraine. Report prepared by Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels; Institut für Weltwirtschaft (IFW), Kiel; International Centre for Policy Studies (ICPS), Kyiv

¹⁶ Global Analysis Report for the EU-Ukraine TSPA. Ref: TRADE06/D01. Concept Global Analysis Report prepared by ECO-RYS and CASE

Система СОТ щодо врегулювання суперечок має три основні цілі:

- сприяти врегулюванню суперечок через консультації між зацікавленими сторонами;
- забезпечувати незалежні та авторитетні висновки стосовно прав та обов'язків сторін у випадках, коли рішення не вдається знайти шляхом консультацій;
- роз'яснювати зміст норм та вимог СОТ на користь всіх членів організації.

Результати розгляду суперечок можуть непрямим чином зачіпати всіх членів СОТ. Зокрема, може змінюватись тлумачення норм СОТ, визначення категорій заходів, про які країни мають повідомляти (нотифікувати) інших членів організації, а також можуть висуватись вимоги щодо поведінки членів СОТ.

Процес вирішення спорів може бути поділено на два основні етапи: консультації (до 60 днів) та розгляд групою експертів (до 45 днів для призначення складу групи та до 6 місяців для прийняття рішення). На першому етапі країни-учасники суперечки проводять переговори для «мирового» вирішення спору за можливого посередництва Генерального директора СОТ. Якщо на цьому етапі спір не вирішено, будь-який учасник може звернутися до ОВС з вимогою призначити групу експертів, що складається із представників інших країн-членів, для детального розгляду суперечки та підготовки звіту. Крім того, можливий також третій етап — розгляд суперечок Апеляційним органом СОТ, який ухвалює остаточне рішення.

З моменту вступу до СОТ Україна чотири рази використовувала механізм вирішення суперечок як заявник (суперечки із Грузією, Вірменією, Молдовою та Австралією) та одного разу виступала у якості відповідача (суперечка із Молдовою).

Україна як заявник

Першу торговельну суперечку у рамках СОТ Україна розпочала у 2009 році. Це була суперечка з Грузією щодо акцизу, яким у цій країні обкладалися імпортовані тютюнові вироби. Український виробник подав скаргу до Міністерства економіки України, вказавши на дискримінаційний характер податку: ставка акцизу на імпортні сигарети з фільтром становила 0,6 ларі (0,36 дол. США)¹⁷ за пачку, тоді як аналогічна продукція місцевого виробництва обкладалася за ставкою 0,4 ларі (0,24 дол. США) за пачку. Суперечка була вирішена без залучення ОВС. Після консультацій між двома країнами Грузія погодилася вирівняти ставки податку.¹⁸ Це засвідчило, що механізм врегулювання суперечок СОТ може бути ефективним інструментом захисту інтересів вітчизняних компаній. Оскільки спір було вирішено на стадії консультацій без утворення групи експертів, він не представлений на карті суперечок між членами СОТ на веб-сайті організації.

Другу суперечку Україна ініціювала у липні 2010 року, розпочавши консультації з Вірменією щодо запроваджених цією країною заходів, які впливали на імпорту сигарет та алкогольних напоїв. Зокрема, законом Вірменії “Про фіксований податок на тютюнові вироби” від 24 березня 2000 року було встановлено, що імпортні тютюнові вироби обкладаються вищими податками, ніж такі ж місцеві товари. Крім цього, згідно з цим законом, ввізне мито на імпортні тютюнові вироби становило 24%, що перевищувало рівень зв’язаного мита. Закон Вірменії “Про акцизний збір” від 7 липня 2000 року також запровадив оподаткування імпортних алкогольних напоїв за більш високими

17 Тут і далі в цьому розділі перерахунок в долари США здійснений за курсом на жовтень 2013 року.

18 Georgia: Recent Economic Developments and Selected Issues. IMF country report #211 (November 2001) <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/11/10/177217>, <http://www.georgiatimes.info/en/articles/24623.html> <http://books.google.com.ua/books?id=UoGEUY6AMBAC>

ставками, ніж ставки на аналогічну місцеву продукцію. Україна стверджувала, що ці рішення порушують статті ГАТТ-1994¹⁹, несумісні із зобов’язаннями Вірменії перед СОТ²⁰, а також порушують угоду про вільну торгівлю між двома країнами²¹.

Оскільки країнам не вдалося вирішити суперечку за допомогою консультацій, у вересні 2010 року Україна звернулася до ОВС з вимогою утворити групу експертів. Проте рішення про її створення так і не було ухвалено, тому що Вірменія висловила намір відновити двосторонні переговори²², і у листопаді 2010 року країни дійшли згоди. У грудні 2010 року уряд Вірменії вирішив застосувати положення угоди про вільну торгівлю між двома країнами до імпорту алкогольної продукції з України²³.

Третьою була суперечка з Молдовою. У лютому 2011 року Україна направила запит про проведення консультацій з цією країною щодо екологічних податків, якими у Молдові обкладалася лише імпортна продукція. Відповідно до закону «Про плату за забруднення навколишнього середовища» від 25 лютого 1998 року, існувало два таких податки: (1) збір з продукції, в результаті використання якої забруднюється навколишнє середовище, на рівні 0,5-5% від митної вартості, та (2) збір з пластикових (або «тетра-пак») пакетів, крім пакетів для молочних продуктів, на рівні на рівні 0.80-3.00 молдовських леї (0,06-0,24 дол. США) за одини-

19 Статті II:1, III:1, III:2 та III:4 ГАТТ-1994

20 Даними положеннями передбачено, що товари, які походять з території будь-якої сторони, імпортовані на територію будь-якої іншої сторони, не повинні підпадати, прямо чи опосередковано, під внутрішні податки та інші внутрішні збори будь-якого роду, які перевищують податки і збори, що прямо чи опосередковано застосовуються до аналогічних вітчизняних товарів.

21 Статті 1 та 2 Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про вільну торгівлю від 07.10.1994

22 http://wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds411_e.htm

23 <http://wto.in.ua/index.php?search=1&get=3&id=1937>

цю.²⁴ Україна стверджувала, що існування цих зборів порушує ГАТТ-1994, тому що ними не обкладається аналогічна місцева продукція.²⁵ Українська сторона також заявила, що екологічні збори завдають шкоди вітчизняним виробникам пива та соків, спричинюючи скорочення обсягу продажу. З січня по листопад 2010 року експорт пива з України до Молдови скоротився на 32,6% (з 9,2 млн дол. США до 6,2 млн дол. США), експорт соків зменшився на 34,8% (з 3,8 млн дол. США до 2,5 млн дол. США).²⁶

У червні 2011 року ОВС вирішив створити групу експертів для розгляду цієї суперечки, але члени групи так і не були призначені. У листопаді 2011 року, після двосторонніх переговорів, Україна та Молдова домовилися, що дискримінаційні збори будуть скасовані, але ця домовленість не була виконана. Аргентина, Китай та ЄС висловили зацікавленість в тому, щоб взяти участь у розгляді суперечки в якості третіх сторін.²⁷

Четвертою стала суперечка з Австралією, яка стосувалась правил упаковки тютюнової продукції. У березні 2012 року Україна звернулася до Австралії з проханням про консультації стосовно прийнятого у останній країні закону «Про просту упаковку сигарет» (2011), а також деяких пов'язаних з ним нормативних актів.²⁸ Закон встановлював, що будь-які тютюнові вироби мають продаватися у однакових пачках зелено-коричневого кольору з великими графічними попередженнями про шкідливість паління для здоров'я

24 Справа DS421

25 Статті III:1, III:2, та III:4 ГАТТ-1994
http://wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds421_e.htm

26 <http://ictsd.org/i/news/biores/107608/>

27 http://wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds421_e.htm

28 Закон Австралії «Про просту упаковку тютюнових виробів» 2011 року, Стандарти на просту упаковку тютюнових виробів 2011 року, поправки до Закону «Про просту упаковку тютюнових виробів» стосовно товарних знаків 2011 року та всі інші правила, стандарти, пов'язані з ними підзаконні акти.

(зокрема, на пачках повинні міститися фотографії органів, пошкоджених внаслідок паління, або фотографії людей, що хворіють через паління; ці фотографії мають займати 75% лицьової сторони пакування та 90% зворотної сторони).²⁹ Україна заявила, що ці правила порушують деякі торговельні угоди.³⁰

Оскільки суперечку не вдалося вирішити за допомогою консультацій, Україна звернулася до ОВС з проханням створити групу експертів. У вересні 2012 року ОВС ухвалив рішення про створення групи, проте її склад так і не було сформовано. 35 членів СОТ³¹ заявили про намір взяти участь у розгляді у якості третіх сторін.³²

У березні 2011 року Молдова ініціювала торговельну суперечку з Україною щодо акцизного збору на алкогольні напої. Це було зроблено у відповідь на згадану вище вимогу України скасувати молдовські екологічні податки. Молдова звернулася з запитом до України про консультації, заявляючи, що закон «Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої» встановлює для імпортного міцного алкоголю ставки вищі, ніж для аналогічної місцевої продукції та порушує, таким чином, статтю III:2 ГАТТ-1994. Коли запит був поданий, закон вже не був чинним, але подібні положення містилися у Податковому кодексі України. Згідно Кодексу, коньяк (включаючи напої, виготовлені під цією назвою

29 http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&search=1&get=wto_news&id=2309

30 Статті 1, 1.1, 2.1, 3.1, 15, 16, 20 та 27 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС); статті 2.1 та 2.2 Угоди по ТБТ; стаття III:4 ГАТТ-1994

31 Аргентина, Бразилія, Гватемала, Гондурас, Домініканська Республіка, Еквадор, Європейський Союз, Єгипет, Замбія, Зімбабве, Індія, Індонезія, Канада, Китай, Корея, Куба, Малаві, Малайзія, Мексика, Молдова, Нігерія, Нікарагуа, Нова Зеландія, Норвегія, Оман, Перу, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Туреччина, Уругвай, Філіппіни, Чилі та Японія.

32 Станом на серпень 2013 року. Джерело: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds434_e.htm

в Україні), обкладається акцизом за ставкою 20 грн. за літр чистого спирту, а інші подібні спиртні напої (одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок винограду, включаючи молдовський бренді, який продається під назвою «дівін») — за ставкою 42,12 грн. за літр чистого спирту.

У липні 2011 року, після невдалих консультацій, ОВС вирішив створити групу експертів для розгляду заяви Молдови. Але склад групи так і не було призначено. У листопаді 2011 року Україна та Молдова домовилися вирішити обидві суперечки між країнами шляхом вирівнювання спірних податків. Проте ця домовленість не була виконана ні в Україні, ні в Молдові.

У березні 2011 року Європейський союз заявив про приєднання до розгляду суперечки в якості третьої сторони, цікавлячись тим, як українські закони регулюють використання найменування «коньяк». Пізніше Китай, Колумбія, Тайвань та Сполучені Штати застерегли свої права третіх осіб.

Прозорість торговельної політики

Багатостороння торговельна система СОТ базується на низці головних принципів, зокрема:³³

- недискримінація торговельних партнерів, товарів і послуг вітчизняного та іноземного походження, громадян власної та інших країн;
- зменшення торговельних бар'єрів, включаючи як мита, так і нетарифні бар'єри на зразок заборони імпорту або квот, з метою зробити економіку більш відкритими;
- сприяння конкурентоспроможності шляхом протидії експортним субсидіям, демпінговим продажам та іншим діям, що визнаються «нечесними», в тому

33 Розуміння СОТ. Що вона означає. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm

числі шляхом визначення, як уряди можуть реагувати на такі дії, зокрема запроваджуючи додаткові імпортні мита;

- прогнозованість та прозорість торговельної політики, які покликані запобігти довільному встановленню бар'єрів у торгівлі, і впровадження яких сприяє збільшенню інвестицій, нижчим цінам і більш широкому вибору товарів та послуг для споживачів (в результаті посилення конкуренції).

Під прозорістю торговельної політики розуміється ступінь відкритості та прогнозованості торговельної політики і практики та процесів, що їх визначають.³⁴

Імпортерам, експортерам та інвесторам потрібне регуляторне середовище, що заслуговує на довіру, і у своїй країні, і за кордоном. Тому СОТ через свою багатосторонню торговельну систему намагається поліпшити прогнозованість і стабільність торговельної політики та ділового середовища країн-учасників.

Угоди СОТ включають вимоги до її членів робити свої правила торгівлі зрозумілими і прозорими, зокрема, повідомляти про свою політику і практичні заходи через процедуру нотифікації. Угоди СОТ включають положення щодо процедури нотифікації через створення відповідної установи, яка буде опрацьовувати запити членів СОТ та усіх зацікавлених сторін.

Крім того, СОТ регулярно проводить огляд торговельної політики окремих країн.³⁵ Спочатку огляди готувалися у рамках ГАТТ і стосувалися лише торгівлі товарами. Проте з 1995 року, після створення СОТ, до огляду було включено також торгівлю послугами та питання інтелектуальної власності.

34 Глосарій термінів СОТ. Див. http://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/transparency_e.htm

35 Розуміння СОТ: Угоди. Огляд торговельної політики: забезпечення прозорості. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm11_e.htm

Організація та функціонування процесу нотифікації в Україні

Україна взяла на себе зобов'язання перед СОТ дотримуватися загального режиму прозорості нормативних та регуляторних актів, пов'язаних із торгівлею, і загалом виконувала свої зобов'язання. Зокрема, єдиний орган з розгляду запитів та нотифікації («Центр обробки запитів країн-членів Світової організації торгівлі і Світової організації торгівлі та їх інформування») був створений у 2005 році, ще до вступу України у СОТ.³⁶ За своїм правовим статусом це був незалежний орган, що відповідав за обробку нотифікацій країн-членів, підготовку і подання нотифікацій Україною до СОТ, який мав достатньо повноважень і компетенції звертатися безпосередньо до інших міністерств, відомств та інших органів.

Після проведення адміністративної реформи Центр утратив свій незалежний статус і був реорганізований у відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення, що розпочав свою роботу у 2011 році. Наразі відділ має три рівні субординації у реорганізованому Міністерстві економічного розвитку і торгівлі:

Міністерство економічного розвитку і торгівлі → Департамент співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту → Управління співробітництва з СОТ → Відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення.

Функції відділу залишилися майже без змін. Він, як і раніше, займається питаннями сприяння ефективному співробітництву та обміну оперативною інформацією і документами з Секретаріатом та членами СОТ. Крім того, він співпрацює з державними органами у сфері підготовки повідомлень України

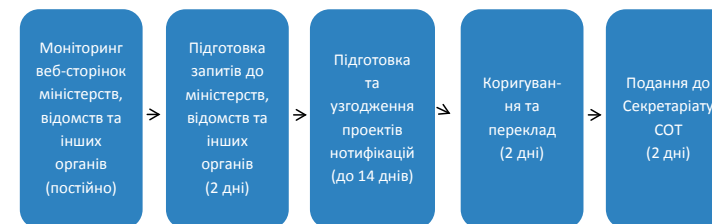
³⁶ Центр обробки запитів країн-членів Світової організації торгівлі і Світової організації торгівлі та їх інформування був утворений згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 408 від 31 травня 2005 року.

і коментарів щодо заходів членів СОТ, що плануються, аналізує і відповідає на запити СОТ і компанії стосовно питань торгівлі.

Однак організаційні зміни негативно вплинули на інституційний та професійний потенціал відділу. Його вплив на прийняття рішень суттєво зменшився, оскільки відділ не має повноважень діяти незалежно.

Підготовка і подання нотифікацій України до СОТ

Відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення займається, як правило, забезпеченням обробки нотифікацій та ретельною перевіркою всіх вихідних повідомлень, при цьому увага приділяється правильності формулювань. Як видно на представленій нижче схемі (Рисунок 23), процес підготовки нотифікацій все ще неефективний і забирає багато часу.

Джерело: Міністерство економічного розвитку та торгівлі

Окремі міністерства та відомства, що причетні до питань ТБТ/СФЗ, не інформують Мінекономрозвитку на постійній основі про очікувані зміни у своїй галузі. Тому відділу доводиться здійснювати моніторинг веб-сторінок відповідних державних органів у самостійному пошуку подій (нових заходів, змін до наявних заходів), які можуть бути важливими для повідомлення СОТ. Багато часу витрачається на підготовку нотифікацій та узгодження з компетентними міністерствами їх остаточних версій з усіма змінами та перекладом.

Рисунок 23.
Процес підготовки нотифікацій

Крім того, витрачається певний час на подання нотифікацій. Зокрема, відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення заповнює спеціальну форму для нотифікацій, розроблену Секретаріатом СОТ, і надсилає її Секретаріату через Постійне представництво України при ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. Представництво перевіряє нотифікації та передає їх до Секретаріату СОТ з подальшим включенням у загальну базу даних СОТ. Як і будь-яка інша країна-член СОТ, Україна має право відкликати (скасовувати) нотифікації.

Для прискорення процесу підготовки нотифікацій та більш ефективної організації процесу нотифікування у 2013 році відділ почав використовувати on-line систему подання нотифікацій СОТ, що стосуються ТБТ та СФЗ. У зв'язку з цим, відділом було проведено навчання з питань користування цією системою для експертів з інших міністерств та відомств.

Більшість нотифікацій від України стосуються ТБТ, а не СФЗ³⁷ (див.Таблицю 4)

Тип заходів	Продукція
ТБТ	харчові продукти (особливо ті, що містять ГМО); будівельна продукція; електрообладнання; машини всіх типів (особливо сільськогосподарського призначення); обладнання для терміналів мобільного зв'язку та телекомунікацій; лікарські засоби.
СФЗ	рослини, продукція рослинного походження, засоби захисту рослин; м'ясопродукти і матеріали-напівфабрикати (переважно птиця і свинина); племінна худоба; інсектициди (окрім засобів захисту); насіння сільськогосподарських культур.

Джерело: Міністерство економічного розвитку та торгівлі.

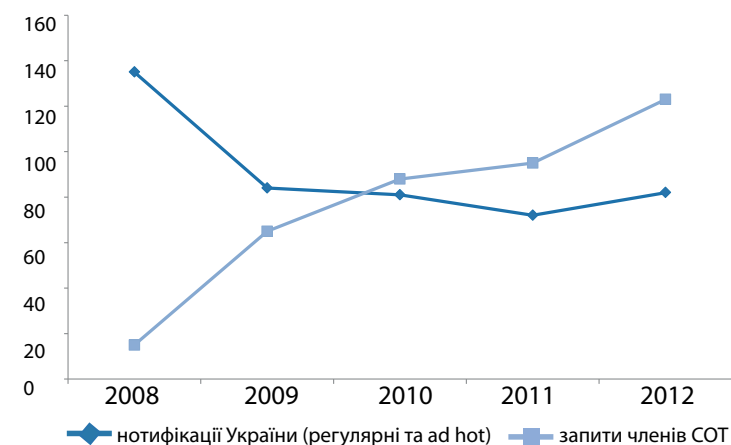
³⁷ Згідно даних СОТ про ТБТ та СФЗ: <http://spsims.wto.org>, <http://tbtims.wto.org>

Запити від СОТ

Члени СОТ можуть коментувати нотифікації, отриманні від України, надсилаючи свої запити до Відділу обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення протягом періоду часу, вказаного у нотифікації (зазвичай не більше 60 днів після розміщення нотифікації на веб-сайті СОТ).

За даними відділу обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення департаменту співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту, з 2008 по 2012 рік відділ підготував 454 нотифікації і відповів на 386 запитів. У 2012 році число нотифікацій (регулярних та спеціальних), поданих Україною до СОТ, було меншим на 39%, ніж у 2008 році (у зв'язку з тим, що в перший рік членства Україна подавала всі необхідні первісні нотифікації), тоді як число відповідей на запити СОТ зросло у вісім разів у цей же період (див. Рисунок 24).

Моніторинг на аналіз нотифікацій від членів СОТ

Джерело: Міністерство економічного розвитку та торгівлі

Таблиця 4.
Основні види продукції, які були предметом нотифікацій від України з моменту її вступу в СОТ

Рисунок 24.
Кількість поданих до СОТ нотифікацій та відповідей на запити СОТ, у 2008-2012 роках

Відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення також відповідає за моніторинг нотифікацій від держав-членів СОТ і Секретаріату СОТ щодо запропонованих та прийнятих торговельних заходів. Відділ аналізує ці нотифікації, оцінює їх вплив на експортний потенціал та пріоритетні ринки України і надає інформацію усім зацікавленим сторонам (головним чином виконавчим органам влади, бізнесу). Усі оброблені нотифікації розміщуються на веб-сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі та можуть бути знайдені через посилання “Співробітництво з СОТ”.³⁸ У разі необхідності надсилання запитів стосовно нотифікацій відділ проводить консультації з відповідними міністерствами або іншими державними органами. Крім цього, відділ допомагає у підготовці запитів від бізнесу. Контактна інформація для зворотного зв'язку та вказівки щодо умов підготовки запитів і коментарів зазначені на веб-сайті.

Після адміністративної реформи 2010-2011 років відділ продовжував надсилати свої листи безпосередньо бізнес-асоціаціям та компаніям, звертаючи їхню увагу на конкретні заходи, які можуть безпосередньо вплинути на торгівлю на певних ринках, щоб бізнес-асоціації та компанії надали свої коментарі стосовно запропонованих заходів. Окрім цього, нотифікації та вся відповідна інформація надсилається електронною поштою контактним особам в асоціаціях. Проте зворотній зв'язок з підприємствами залишається слабким. Згідно з даними Мінекономрозвитку, у 2012 році від бізнесу було отримано лише 14 запитів (у 2011 році — 8, у 2010 році — 6, у 2009 році — 15, у 2008 році — 25). Очевидно, український бізнес не повністю використовує можливості та механізми, отримані після вступу країни до СОТ, для просування своїх економічних інтересів за кордоном.

38 http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92531&cat_id=92530

Усього у 2008-2012 роках відділ проаналізував та обробив 13 227 нотифікацій від держав-членів і Секретаріату СОТ. Кількість нотифікацій зростала щороку (порівняно з попереднім роком), крім 2011 року, коли вона зменшилася на 28%, що частково пояснюється адміністративною реформою.³⁹ У 2008 та 2011 роках оброблялося більше нотифікацій, які стосувалися СФЗ, ніж нотифікацій, предметом яких були ТБТ. У інші роки ситуація була протилежною (див. Рисунок 25).

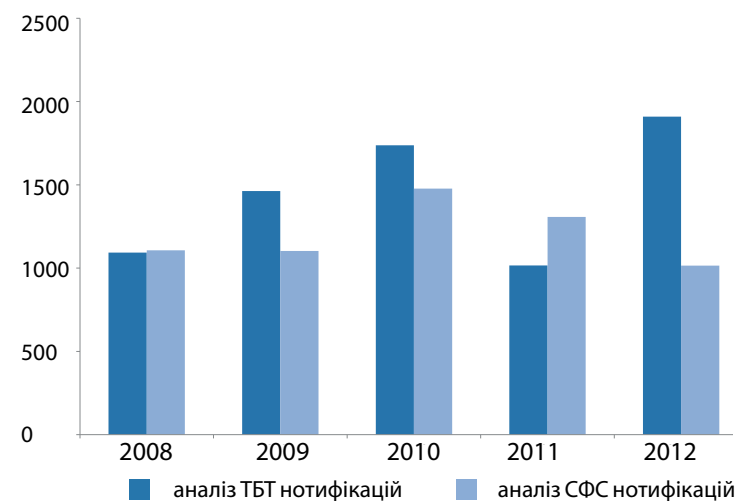

Рисунок 25.
Кількість нотифікацій від СОТ, оброблених в Україні у 2008-2012 роках

Джерело: Міністерство економічного розвитку та торгівлі

Новий раунд багатосторонніх торговельних переговорів в рамках СОТ — Дохійський (Doha Development Agenda, DDA) — розпочався у листопаді 2001 року. Питання порядку денного та організація роботи за напрямками (мандат) раунду були визначені Декларацією Шостої конференції міністрів СОТ. Переговори на рівні міністрів відбувались далі у Канкуні 2003 року, у Женеві 2004 року, у Гонконгу 2005 року, потім знову в Женеві у 2006, 2008 та 2011 роках.

39 СФС і ТБТ заходи разом.

**Дохійський
раунд:
значення
для України**

Проте попри кілька місяців інтенсивних перемовин згоди досягнуто не було. 31 травня 2011 року Комітет з торговельних переговорів СОТ розділив документи Дохійського раунду на три блоки за досяжністю згоди: швидкісний рівень (стосовно найменш розвинених країн), середньошвидкісний і повільний (питання торгівлі сільськогосподарськими, промисловими товарами та послугами).⁴⁰ Проте ухвалити навіть перший блок документів країнам не вдалося. На останній міністерській конференції в 2011 році міністри ухвалили так званий «вейвер» — звільнення від зобов'язань для держав-членів у наданні пільгового доступу до свого ринку послуг постачальникам з найменш розвинених країн навіть всупереч принципу СОТ про режим найбільшого сприяння.⁴¹

Основними напрямками багатосторонніх переговорів Дохійського раунду є: питання імплементації угод СОТ⁴²; сільське господарство⁴³; доступ до ринку несільськогосподарських товарів⁴⁴; правила торгівлі⁴⁵; торгівля послугами⁴⁶; торговельні аспекти прав інтелектуальної власності⁴⁷; вирішення суперечок⁴⁸; сприяння торгівлі⁴⁹; електронна комерція⁵⁰; захист навколишнього середовища⁵¹; питання розвитку⁵².

40 http://wto.in.ua/index.php?search=1&get=wto_news&id=2128

41 http://wto.in.ua/index.php?search=1&get=wto_news&id=2341

42 §12 Дохійської декларації. Див. http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm#declaration

43 §§13-14 Дохійської декларації.

44 §16 Дохійської декларації.

45 §§28-29 Дохійської декларації.

46 §15 Дохійської декларації.

47 §§17-19 Дохійської декларації.

48 §30 Дохійської декларації.

49 §27 Дохійської декларації.

50 §34 Дохійської декларації.

51 §§31-33 Дохійської декларації.

52 §§38-41, 42-44 Дохійської декларації.

Після набуття членства в СОТ у травні 2008 року Україна приєдналась до групи країн-членів СОТ, що нещодавно вступили до Організації (Recently acceded members, RAM)⁵³, до складу якої, крім України, входять ще 17 країн.⁵⁴ Членство у цій групі дозволяє узгодити з країнами-членами положення щодо непогіршення основних зобов'язань України з сільського господарства, доступу до ринку несільськогосподарських товарів тощо, незалежно від рівня зобов'язань, що обговорюються або уже погоджені в рамках раунду, а саме:

- не здійснювати подальшого скорочення загальної сукупної підтримки сільського господарства;
- не знижувати тарифи на сільськогосподарські товари;
- не переглядати часові графіки майбутніх скорочень тарифів та сукупної підтримки;
- не здійснювати подальшого скорочення тарифів з доступу до ринку несільськогосподарських товарів.

Центральні органи виконавчої влади України розробляють пропозиції до позиційних документів з найважливіших питань порядку денного Дохійського раунду.

Надзвичайний інтерес для України становить порядок денний одного із найбільш складних та спірних напрямків Дохійського раунду — «Сільське господарство». Особлива увага країн-членів СОТ зосереджена на подальшій лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема на скороченні тарифів та обсягів субсидій. Участь у переговорному процесі дозволить Україні завчасно визначити потенціал та

53 http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/negotiating_groups_e.htm#grp011

54 Албанія, Вірменія, Китай, Кабо-Верде, Тайвань, Еквадор, Македонія, Грузія, Йорданія, Киргизька Республіка, Молдова, Монголія, Оман, Панама, Саудівська Аравія, Тонга та В'єтнам (станом на жовтень 2013 року)

найбільш перспективні напрямки сільськогосподарського експорту. Спільно з Міністерством аграрної політики у 2008 році було підготовлено проект поглибленої позиції України на переговорах Дохійського раунду у сфері сільського господарства.⁵⁵

Україна подала позиційний матеріал⁵⁶ стосовно необхідності закріплення за нею права використовувати спеціальний захисний механізм (SSM), який обговорюється у рамках Дохійського раунду. Позиція України була офіційно підтримана РАМ.⁵⁷

Одним із основних напрямків багатосторонніх переговорів СОТ у рамках Дохійського раунду є доступ до ринку несільськогосподарських товарів (NAMA), який охоплює питання зниження та скасування тарифів, у тому числі тарифних піків, визначення системного підходу до зниження високих тарифів, усунення нетарифних бар'єрів для несільськогосподарської продукції, зокрема, на товари, що представляють експортний інтерес для країн, що розвиваються.

Україна підтримала спільну ініціативу США та ЄС щодо домовленості про технічні бар'єри у торгівлі в частині, що стосується маркування текстильних виробів, одягу, взуття та дорожніх товарів.⁵⁸ Крім того, Міністерство економічного розвитку і торгівлі у співпраці із зацікавленими міністерствами (зокрема, Мінпромполітики та Мінпаливенерго) опрацювало проект Протоколу щодо підвищення прозорості заходів ліцензування експорту⁵⁹ та направило повідомлення до Секретаріату СОТ стосовно приєднання України до зазначеної ініціативи.⁶⁰

55 TN/AG/W/4/Rev.4 від 06.12.2008

56 JOB/AG/14 від 20.09.2010

57 документ Комітету сільського господарства СОТ від 6 липня 2010 року JOB/AG/12

58 TN/MA/W/93/Rev.1/Add.1. <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/5226.html>

59 Protocol on Transparency in Export Licensing to the General Agreement on Tariffs and Trade 1994

60 Лист Міністерства економіки України від 29.01.2010 № 4801-25/14

Переговори щодо правил торгівлі спрямовані на удосконалення положень угод СОТ про антидемпінгові заходи, субсидії і компенсаційні заходи, з урахуванням потреб країн, що розвиваються та найменш розвинених країн. Крім того, увага країн-членів зосереджена на приведенні регіональних торговельних угод у відповідність до положень багатосторонніх угод СОТ.

Оскільки Україна проводить двосторонні переговори із третіми країнами та у зв'язку із посиленням дискусій щодо необхідності приєднання України до Митного Союзу Росії, Білорусі та Казахстану, прозорість регіональних торговельних угод та їх відповідність вимогам СОТ надзвичайно важливі для захисту торговельних інтересів держави. В рамках Дохійського раунду Україна, виступаючи за підвищення прозорості всіх категорій угод, підтримала наміри країн-членів СОТ проводити огляди всіх угод, включаючи угоди з країнами, які не є членами СОТ.⁶¹

Що стосується торгівлі послугами,⁶² у звіті голови Ради з торгівлі послугами було представлено проект домовленості щодо завершення переговорів з проблемних питань у цій сфері.⁶³ Домовленість охоплює покращення умов доступу до ринків послуг, правила та дисципліну в сфері торгівлі послугами, інші питання зростання участі у переговорах країн, що розвиваються, та спеціальний і диференційований режим щодо найменш розвинутих країн, заохочення за самостійну лібералізацію.

Основними напрямками переговорів Дохійського раунду у сфері торговельних аспектів прав інтелектуальної власності є: Угода СОТ про торговельні аспек-

61 Перелік питань, пов'язаних із регіональними торговельними угодами (TN/RL/W/8/Rev.1 від 01 серпня 2002 року) та Механізм забезпечення прозорості регіональних торговельних угод (TN/RL/W/252 від 21 квітня 2011 року)

62 § 15 Декларації Міністрів

63 TN/S/33 від 26.03.2008

ти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) та захист здоров'я населення, географічні зазначення, зв'язок між Угодою ТРИПС та Конвенцією з біологічного різноманіття, охорона традиційних знань та фольклору. Генеральна Рада СОТ прийняла Протокол про внесення доповнень до Угоди ТРИПС⁶⁴ про тимчасове звільнення членів СОТ від зобов'язань, передбачених статтями 31 (f) та (h) Угоди: (1) урядам дозволено за певних умов видавати ліцензії на виробництво патентованих фармацевтичних товарів без дозволу власників патентів для експорту (зараз право урядів видавати такі ліцензії обмежене переважно внутрішнім ринком); (2) виробник, який отримав таку ліцензію, має платити адекватну компенсацію власнику патента тільки у країні-експортері. Протокол про внесення доповнень до Угоди ТРИПС мав бути підтверджений країнами-членами СОТ до 31 грудня 2009 року.⁶⁵ Станом на жовтень 2013 року прийнятність Протоколу підтвердили 47 країн-членів СОТ. Термін розгляду та погодження протоколу було продовжено спочатку до 31 грудня 2011 року, а потім до 31 грудня 2013 року.⁶⁶

У питаннях географічних зазначень країни обговорюють порядок створення багатосторонньої системи нотифікації та реєстрації географічних зазначень для вин та спиртів, а також застосування підвищеного рівня захисту до географічних зазначень для інших товарів. Предметом обговорення є три пропозиції щодо створення такої системи: пропозиція ЄС⁶⁷, «спільна» пропозиція групи країн-членів СОТ⁶⁸ та компромісна пропозиція Гонконгу та Китаю⁶⁹.

64 WT/L/641

65 Для країн-членів СОТ, які не підтверджують прийнятність Протоколу, залишиться чинним рішення Генеральної Ради СОТ від 30.08.2003

66 http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/amendment_e.htm

67 TN/IP/W/11

68 TN/IP/W/10/Rev.1

69 TN/IP/W/8

Суть пропозиції ЄС полягає в тому, що у випадку внесення географічного зазначення на вино або спирт до багатостороннього реєстру таке географічне зазначення повинно користуватися захистом у всіх інших країнах-членах СОТ, за винятком випадків, коли інший член СОТ висловить застереження протягом визначеного періоду.

Згідно зі «спільною» пропозицією внесення змін до Угоди ТРИПС не потрібне. Водночас, Раді ТРИПС пропонується створити добровільну систему реєстрації географічних зазначень на вина та спирти у спеціальній базі даних.

Пропозиція Гонконгу є компромісною порівняно з пропозицією ЄС та «спільною» пропозицією і, зокрема, передбачає, що у випадку внесення географічного зазначення на вино або спирт до багатостороннього реєстру таке географічне зазначення повинно користуватися захистом, але тільки на території країн-членів СОТ, які вирішили брати участь у багатосторонній системі.

Варто зазначити, що в рамках переговорів про ЗВТ з ЄС питання географічних зазначень було одним з найскладніших для України.

В рамках Дохійського раунду розгляд аспектів сприяння торгівлі направлений на визначення потреб і пріоритетів країн-членів у сприянні торгівлі, зокрема, країн, що розвиваються, та найменш розвинутих країн. Українська сторона опрацьовує консолідований документ переговорної групи з питань сприяння торгівлі від 25 липня 2011 року⁷⁰, який враховує пропозиції Гонконгу, Китаю, Японії, Монголії, Норвегії, Швейцарії, Туреччини та Гондурасу.

Україна розробила позиційні документи та приймає участь у роботі груп із найважливіших для її еконо-

70 TN/TF/W/165/Rev.10

міки та торговельної політики питань: сільське господарство, сприяння торгівлі, доступ до ринку несільськогосподарських товарів, правила торгівлі та ін. Як член групи країн, що нещодавно вступили до СОТ, вона може приймати участь у виробленні єдиної позиції з важливих питань торгівлі та відстоюванні цієї позиції в рамках Дохійського раунду переговорів.

На сьогодні зусилля СОТ направлені на вирішення питань найменш розвинутих країн: безмитної торгівлі, нетарифного регулювання, правил походження, відсутності квот, сприяння торгівлі, регіональної інтеграції.⁷¹ Щодо найбільш складних питань планується розробити план-графік їх вирішення та розгляду в рамках Дохійського раунду, а Україна, в свою чергу, матиме час для просування своєї позиції.

⁷¹ http://www.wto.org/english/news_e/sppl_e/sppl256_e.htm

5. ВИСНОВОК

Аналіз наслідків вступу України до СОТ є надзвичайно важливим для вироблення ефективної економічної політики за умов складної економічної ситуації як в Україні, так і в інших країнах світу. При цьому дуже важливо, щоб такий аналіз здійснювався регулярно з використанням сучасного інструментарію економічних досліджень. Лише за таких умов дискусія щодо ефективності інтеграції України в світову торговельну систему матиме коректний характер, а її наслідком будуть виважені пропозиції щодо економічної політики.

На ключове питання аналізу — які наслідки мало набуття членства в СОТ для національних виробників — можна дати відповідь з кількох позицій. При цьому слід пам'ятати, що підходи до оцінки економічних ефектів членства в СОТ *ex ante* відрізняються від підходів до оцінювання *ex post*.

Пряме опитування менеджерів підприємств засвідчило нейтральний-позитивний вплив членства в СОТ на діяльність цих підприємств. Через кілька років після вступу (коли минув час, достатній для того, щоб зробити обґрунтовані висновки) принаймні чверть з керівників вважала, що вплив був позитивним. Частка менеджерів, які оцінювали вплив як негативний, становить 5-9% для різних галузей промисловості. Від вступу України до СОТ найбільше виграли дві групи компаній: підприємства харчової промисловості (всіх розмірів) та великі компанії (з усіх галузей переробної промисловості).

Моделювання впливу на ефективність національного виробництва показало зростання продуктивності праці у переробній промисловості завдяки лібералізації торгівлі, що означає підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Зміни, які відбулися, є структурними і тому матимуть тривалий вплив на національну економіку. Можна констатува-

ти, що негативні сценарії розвитку подій після зниження тарифів не спрацювали, економіка відреагувала на нові умови торгівлі так, як і повинна була відреагувати.

Зростання продуктивності могло б бути значно більшим, якби існувало менше перешкод для перерозподілу факторів виробництва між підприємствами всередині економіки. Зокрема, ефект від зниження тарифів був би більшим за умов зменшення корупції, послаблення регуляторного тиску на підприємства, покращення захисту прав власності. Проте навіть за наявним умов приєднання України до СОТ стимулювало підвищення ефективності національної економіки.

Членство в СОТ мало також важливі інституційні наслідки, зокрема:

- можливість провести переговори щодо створення глибокої та всеосяжної ЗВТ з ЄС;
- доступ до механізму вирішення торговельних суперечок;
- підвищення прозорості торговельної політики;
- можливість захищати національні інтереси на До-хійському раунд переговорів;

Членство в СОТ слід розглядати як процес, використання позитивного потенціалу якого визначається національною економічною політикою, станом світової та національної економіки, вмінням ефективно розвивати та здійснювати те, що називається економічною дипломатією.

